

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.
This project is co-funded by the European Union and the Republic of Turkey.

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARINDA DEMOKRATİK GELİŞİM

GİRİŞ

Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarını tarihsel olarak incelediğimizde ilk olarak cemaatler ve milletlerden bahsedebiliriz. Daha sonra dernekler, sendikalar, vakıflar ve mesleki örgütlenmeleri sıralayabiliriz.

Osmanlı devletinde, Tanzimat ve Batılılaşma hareketlerinin olduğu dönem, Cumhuriyet’in demokratikleşme tarafındaki evriminde önemli rol oynayacak sivil toplumun da çerçevesinin ve hareket alanının biçimlendiği dönemdir. Osmanlı Devleti’nden Cumhuriyete intikal eden en önemli miras, siyasal iktidarı ele geçirme eğilimi ve bundan kaynaklanan seçkinler politikasının egemenliği olduğu kabul edilmektedir. Türkiye’nin demokratikleşme ve modernleşme sürecine bakıldığında zaman, yasal düzenlemelerin sürekli olarak ele alındığı görülebilir. Bu süreç ile sivil toplumdan öte bürokratik toplum denilebilecek bir modele ulaşılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında, egemen olan bürokratik devlet elitlerinin düşüncelerine göre halk, elitlerin tespit ettiği düzenlemelere uyacak ve modernleşme sağlanacaktı. Her ne kadar bürokratik elit, devletin üst kademesinde olsa da, tek partili dönemde gerçekleştirilen yasal düzenlemeler, sivil toplumun oluşabilmesi için temellerin atılmasını sağlamış ve gerekli ortam hazırlanmıştır (Akatay ve Sevinç, 2004: 93).

Çok partili hayata geçiş ile birlikte, sivil toplum kuruluşlarının örgütlenmelerine imkân sağlanmaya başlanmıştır. Öyle ki, 1946’da 733 olan dernek sayısı 1960’da 18958’e çıkmıştır. 1946’dan 1960’a kadar geçen sürede 37 yeni parti kurulmuştur (Duman, 2003: 373). Demokratik kitle örgütü olarak adlandırılan sendikalar 1960’ların sonu ve 1970’lere damgasını vurmuştur. Dönemin sendikalarını, sınıflara dayalı sivil toplum kuruluşları olarak nitelendirebiliriz. Ayrıca, 1970’lerde siyasal partiler farklı seçmen kitlelerine ulaşabilmek için derneklerin gelişimini desteklemiştir (Cengiz ve diğerleri, 2005: 235).

Türkiye’de sivil toplum bilinci yenidir, özellikle 1980 sonrası dönemde gelişen sivil toplum kuruluşları vakıf, dernek tüzel kişilikleri altında yasal konumda faaliyet göstermektedir. Bu dönemde, Türkiye’de piyasa ekonomisinin ön plana çıkarılması ile birlikte, özel kesim üzerinde bürokratik kontrol ve işlemler azaltılmış, bütün bunlar da sivil toplumun canlanmasına yol açmıştır (Tosun, 2003: 326). Ayrıca küreselleşmenin etkisiyle ve uluslararası gelişmelere paralel olarak sivil toplum tartışılmaya başlanmıştır. 1985 sonrası dönemde Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının gelişimi hızlanmıştır. Bu dönemde çeşitli alanlarda örgütlenmeler başlamıştır. Özellikle, insan hakları, demokrasi, çevre gibi konularda örgütlenmeler dikkat çekmektedir. Çevre

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.
This project is co-funded by the European Union and the Republic of Turkey.

konusunda TEMA, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, Doğal Hayatı Koruma Derneği, gibi vakıf ve dernekler göze çarpmaktadır. Ayrıca, insan hakları ve kadın hakları ile ilgili de çok sayıda, vakıf ve dernek kurulmuştur (Duman, 2003: 374). İnsan Hakları Derneği, Mazlum-Der, Cumartesi Anneleri Derneği, Savaş Karşıtları Derneği (Tosun, 2001: 331), Kadın Hakları Derneği gibi dernekler bunlardan birkaç tanesi olarak örnek gösterilebilir.

1990 sonrası dönemde ortaya çıkan sivil toplum kuruluşlarının; gönüllülük, iktidar ilişkilerinden mümkün olduğunca uzak durma, hiyerarşik ilişkiler yerine yatay ilişkileri ön plana çıkarma gibi özelliklerinden bahsedebiliriz. Ayrıca kendi ilgi alanının dışında, diğer konuları dışlamama, yeni üyelere açık olma ve çoğulculuk vurgusuyla farklılıklara imkan tanıma 1990 sonrası dönemin sivil toplum kuruluşlarının ayırt edici özellikleri arasında gösterilebilir (Cengiz ve diğerleri, 2005: 235). Son dönemlerde, Türkiye’de sivil toplum gelişmeye başlamıştır. Sivil toplumun gelişmesi bu süreçte STK’ların toplum içinde yaygınlaşmasına ve sayılarının artmasına zemin hazırlamıştır. Türkiye’de sivil toplum kuruluşları ağırlıklı olarak hemşehri örgütleri, vakıflar, dernekler, meslek odaları ve düşünce kuruluşları olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de sivil toplum söylemi farklı aktörler tarafından Türkiye’nin demokratikleşmesinin ön koşulu olarak kullanılmaktadır. Tüm siyasi partiler kendilerini demokrasinin yanında gösterirken her zaman sivil toplumun önemine vurgu yapmaktadırlar. Sivil toplum kuruluşları, söylem düzeyinde devletin demokratikleşmesinin, güçlü ekonomi programlarının, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne (AB) girme sürecinin önemli aktörleri olarak kabul edilmektedir (Keyman, 2005: 12). Bu noktada Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerinde sivil toplum kuruluşlarının önemine değinmemiz gerekmektedir. 3. Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri ve Sivil Toplum Avrupa Birliği’ne göre STK kapsamına, sendikalar ve konfederasyonlar, yerel birlik ve kooperatifler, ticaret birlikleri, işveren kuruluşları, profesyonel federasyonlar, hizmet ve üretim birlikleri, yerel yönetimlerin bir araya gelerek kurdukları örgütler, politik ilgi grupları, dinsel ilgi grupları ve öğrenci birlikleri girmektedir. (Aykut BEDÜK-Sefa USTA-Mehmet KOCAOĞLU, 2006: sayfa 52,53,54)

SİVİL TOPLUM-DEMOKRASİ İLİŞKİSİ

Sivil toplum ve demokrasi birlikte anılan, birbiriyle iç içe geçmiş kavramlardır. Demokrasinin gelişimi, güçlü bir sivil toplum yaratılmasıyla ilişkiliyken; sivil toplumun var olabilmesi ve gelişerek varlığını devam ettirebilmesi demokratik bir ortam sayesinde mümkün olabilecektir. Bu nedenle, güçlü bir sivil toplum, demokrasinin zorunlu bir koşulu olarak görülmektedir. Demokrasilerin bir gereği de, toplumun örgütlü bir yapıya sahip olmasıdır. Katılım ve bunun aracı olarak sivil toplumun varlığı ancak örgütlü bir toplum yapısında mümkündür. Sivil toplum ve sivil toplum örgütleri demokrasilerde çeşitli iletişim kanallarını kullanma yoluyla

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.
This project is co-funded by the European Union and the Republic of Turkey.

kamuoyu yaratarak toplumsal bilincin ve toplumsal tepki refleksinin oluşmasına aracılık etmektedirler (Balkır ve Nitelik; 2005:459) .

Sivil toplum kuruluşları, demokrasiye geçiş sürecinde demokrasi kültürünü yayarak, işlevsel hale getirmeleri bakımından önemli bir rol üstlenmektedirler. Hem vatandaşla devlet arasındaki hem de vatandaşların kendi aralarındaki ilişkiyi düzenleyerek, demokrasinin topluma yerleşmesini sağlamakta, böylece toplumun demokratik kültürünü geliştirmektedirler. Sivil toplum kuruluşları sayesinde bireyler,

karar alma süreçlerine katılma, düşüncelerini ifade etme, karar organlarının seçiminde etkili olma, birlikte yönetme gibi demokratik tutum ve davranışlar kazanmaktadır (Özer, 2008:768) .

Demokratikleşmenin tam anlamıyla gerçekleştirilebilmesi için, sivil toplum kuruluşlarının iyi bir yönetim yapısına sahip olmaları ve etkili politikalar üretmeleri gerekmektedir. Sağlıklı bir çoğulcu demokrasinin varlığı, sivil toplumun çeşitliliği ve dinamikliğine bağlıdır. Siyasal demokrasinin uygulanması ve toplumun her kesimine yayılması STK' lar sayesinde mümkün olmaktadır. Yapılacak yasal düzenlemelerin demokratikleşmeyi destekleyici nitelik taşımasında STK' ların toplumda oluşturacakları kamuoyunun önemi büyüktür. Bu nedenle demokratikleşmenin sağlanmasında bireylerin katılımcı olmaları için, yasaların yapım sürecinde bireylere ve sivil toplum kuruluşlarına kararlara katılma fırsatı sunulmalıdır. Dolayısıyla demokrasinin gerçekleşmesi için gerekli olan problem ve argüman oluşturma süreci STK' ların en önemli misyonlarından birisidir. Demokrasinin sağlıklı işlenmesi, sivil toplum kuruluşlarının güçlü bir temsil yeteneğine sahip olmaları ve geniş bir toplumsal alanda siyaset yapmalarına izin verilmesiyle mümkündür. Demokrasiyi işler kılabilmeleri için STK' ların iktidarla ilişkilerini düzenlemeleri, ağ biçiminde örgütlenmelere gitmeleri, yerel ve bölgesel düzeydeki kalkınma planlaması komitelerine katılmaları, ekonomik yeterliliğe sahip olmaları, üye sayılarını artırarak, üyelerini aktif kılmaları öngörülmektedir (Eyim, 2005: 478-479) .

Çoğulcu bir siyasi yapıya sahip demokratik toplumlarda, sivil toplum kuruluşları, toplumun dağınık ve belirsiz taleplerini birleştirilip siyasal iktidara ulaştırılması konusunda aracılık yapmakta, zamanla da siyasal iktidar üzerinde baskı unsuru haline gelerek denetim işlevini yerine getirmektedirler. Demokrasinin geliştirilmesi açısından STK' ların kendi örgütleri içinde ve diğer örgütlerle ilişkilerinde de demokratik değerleri benimsemeleri ve uygulamaları gerekmektedir (Yıldırım, 2004: 115-117) .

Demokrasi ve sivil toplum kuruluşları, birbirlerini tamamlayan ve birlikte var olan iki unsurdur. Gelişmiş demokrasilerde sivil toplum kuruluşları yaygın, aktif ve etkin durumdadırlar. Çoğulcu demokrasilerin esası, katılıma dayanmaktadır. Katılımcılığı sağlayacak olan da STK' larıdır. Güçlü bir sivil toplumda, demokrasi sağlam temeller üzerine oturmuş demektir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

This project is co-funded by the European Union and the Republic of Turkey.

Bireyin kendi kaderini tayin etme gücü, sivil toplumu mümkün kılacak en önemli faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Demokrasi, toplumdaki farklılıkları meşru hale getirirken; bireyler ve topluluklar arasında sorumluluk bilincini geliştirerek onların ayrıcalık haline gelmesini önleyici bir tutum da sergilemektedir (Sarıbay, 1998: 26) .

Demokrasinin geliştiği sosyal ortam, iktidarın etki alanı dışında, fakat aynı zamanda iktidarı etkileyebilme gücüne sahip örgütlü toplumsal grupların varlığı ile ifade edilmektedir. Böyle bir sosyal ortam beraberinde hem iktidarın keyfiliklerinin önüne geçilmesi hem de halkla birlikte yönetimin gerçekleştirilmesi sürecini getirmektedir. Günümüzde sivil toplum kavramının yeniden gündeme gelmesi ve tartışılmasında üçüncü demokratik dalga etkili bir gelişme olarak görülmektedir (Yılmaz, 2001: 323) .

Sivil toplumu demokratikleştiren unsur, farklılıkların halk, toplum, sınıf hatta yurttaşlık da olsa bir total kimliğe bürünmemesidir. Sivil toplumun demokratikliğinin diğer bir belirleyicisi, kendi içindeki çoğulculuğa izin verme derecesidir. Sivil toplumda çoğulculuk grupların yaşamlarını devam ettirmesine yardımcı olmakta ve onlara işbirliği yapmayı öğrenme ve diğerleriyle müzakerelerde bulunma konusunda cesaret vermektedir (Tosun, 2005: 132) . Walzer'e göre kamusal alanda sivil örgütler ve gruplar ne kadar fazla ise, ne kadar farklılıkları yaşatabiliyor ve birbirleri üzerinde hegemonya kurmaksızın birlikte yaşamayı gerçekleştirebiliyorsa, sivil toplum o kadar demokratik demektir. Burada önemli olan sivil toplumun, üyelerinin kendilerini sorumlu katılımcılar olarak görmeleri halinde ancak yeterli derecede demokratik olabileceğidir (Tosun, 2005: 132).

Sivil toplumun demokrasi ile birlikte üstlendiği rol içerisinde en önemli işlevi, devleti metafiziksel bir kurum olmaktan çıkarmasıdır. Sivil toplumun gelişmesiyle birlikte devlet, ulaşamaz, sorgulanamaz, yarı-Tanrısal bir otorite olmaktan çıkarak; eleştirilebilen, sorgulanabilen, gerektiğinde yanıldığı sivil toplum tarafından ortaya konabilen teknik bir örgüt ve hizmet birimi haline gelmektedir (Çaha, 2008: 145). Gerçek katılımcı bir demokrasi ancak etken müdahaleci bir sivil toplum yoluyla gerçekleşebilmektedir (Efeler, 2005: 122-123) .

White, sivil toplumun demokratikleşmeyi destekleyici yönde rol oynadığını ifade etmektedir. Güçlü bir sivil toplumda, devletin zorlayıcı yaptırım gücü zayıflatılmış ve devlet iktidarı sınırlandırılmıştır. Sivil toplum, vatandaşlar ile siyasal sistem arasında

aracı rolü oynayarak, toplumsal taleplerin siyasal mekanizmalara ulaşmasını sağladığı gibi siyasal sistemin de bu talepleri yerine getirerek meşruluğunu güçlendirmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda sivil toplum, siyasal karar alma düzeyinde demokratikleşmenin gerçekleştirilmesi yönünde kararlar alınmasını sağlayarak demokrasinin gelişim sürecine de katkıda bulunmaktadır (Karadağ, 2005: 69).

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.
This project is co-funded by the European Union and the Republic of Turkey.

Sağlıklı bir demokrasinin işleyebilmesi için, kamuoyu oluşturulmasında etkili olan aktörlerin toplumun tüm kesimlerini kapsayıcı bir nitelik taşıması gerekmektedir. Toplum yapısındaki çoğulculuk, kamuoyunu oluşturan kuruluşların çokluğuyla sağlanabilmektedir. Sivil toplumun çoğulculuğu, toplumda farklılıklar arasında bir arada yaşama kültürünün yerleşmesini de kolaylaştırmaktadır (Güneş ve Tekgül, 2005: 329) .

Sivil toplumun demokrasi açısından sağladığı katkıları şu şekilde özetlemek mümkündür (Yılmaz, 2001: 326):

- Sivil toplum, devlet iktidarının sınırlanarak, toplum tarafından kontrol edilebilir hale gelmesini sağlar. Böylelikle otoriter durumda olan devleti demokratik hale getirmektedir. Siyasi iktidarın sahip olduğu yetkiyi ve hukuku kötüye kullanmasının önüne geçerek, siyasi ve bürokratik yozlaşmanın azaltılması konusunda katkı sağlamaktadır.
- Hoşgörü, farklı fikirlere saygı, ılımlılık, uzlaşma gibi demokratik değerlerin gelişmesine yardımcı olmaktadır.
- Güçlü bir sivil toplum toplumsal örgütlenmeler yoluyla, siyasi ilgi, beceri ve faaliyetlerin artmasını sağlayarak eğitsel bir rol oynamış olmakta ve bu sayede demokrasinin gelişimini olumlu yönde etkilemektedir.
- Sivil toplum, siyasi partilerin dışında siyasetle ilgili toplumsal örgütlerin çoğalmasını sağlayarak, toplumun farklı kesimlerini birleştirici ve temsil edici bir işlev üstlenmektedir. Böylece siyasete katılım alanları genişlemekte, toplumsal iletişim artmakta, vatandaşlık duygusu güçlenmekte, patronaj ilişkileri azalmakta, kısa sürede kamuoyu oluşturarak siyasi mekanizma üzerinde etkili olma gücü artmaktadır.

Diamond, sivil toplumun demokrasinin şekillenmesine yaptığı etkileri şu şekilde sıralamaktadır (Karadağ, 2005:70): a) Devlet iktidarını sınırlayan ekonomik, siyasi,

kültürel ve ahlaki temeller, kaynağını sivil toplumdan alır, b) Sivil toplum, yurttaşların taleplerinin devlet tarafından yerine getirilerek, yurttaşların daha iyi imkanlara kavuşmalarını sağlar. Böylelikle sivil toplum, devleti istikrarlı hale getirir, c) Sivil toplumdaki farklılaşmalar, azınlık grubun devleti ele geçirmesine engel olur ve otoriterizmi önler, d) Güçlü bir sivil toplum ortamında, siyasal katılım çabaları artar, e) Sivil toplum, yeni siyasal liderlerin yetiştirilmesine de yardımcı olur

Devlet - sivil toplum ilişkisinin niteliği ile demokrasinin niteliği birbirleriyle yakın biçimde ilişkilendirilmektedir. Devlet-sivil toplum ilişkisinde devletin baskıcı tutumunun artması halinde ya da sivil toplumun demokratik değerleri üretmekte yetersiz kaldığı bir durumda demokrasinin

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.
This project is co-funded by the European Union and the Republic of Turkey.

sadece görünüşte biçimsel olarak var olabileceği asıl demokratik içeriğinden yoksun kalacağı açıktır. Sivil toplumun kendi içinde demokratik bir nitelik taşıması halinde de demokratik devletin sürekliliği konusunda tehlikeyle karşılaşılacağı ileri sürülmektedir. Bu nedenle demokratik meşruiyetin sağlanması için sivil toplum ile devletin her ikisinin de bir diğerinin demokratikleşme koşulu haline gelmesi savunulmaktadır (Tosun, 2005: 129) .

Demokratikleşme sürecinde temel unsur, farklı çıkarları temsil eden ve hükümeti dengeleyen bir dizi kurumlar ve örgütlerden oluşan çoğulcu bir sivil toplumun yaratılmasıdır. Siyasal rejimin resmi kurumlarıyla sivil toplum arasındaki ilişki sorumlu hükümet anlayışını gerektirmektedir. Özerk sivil toplum kuruluşlarının meslek ve çıkar örgütlerinin geliştirilmesi yönünde çoğulculuğun desteklenmesi demokrasiyi güçlendirmektedir. Sivil toplum kavramının demokratikleşme konusundaki önemi, devletin gücünü tanımlama, denetleme ve meşrulaştırma konusunda toplumsal güçlerin oynadıkları rollere dikkat çekmesinden kaynaklanmaktadır. Sivil toplumun demokratik siyasal sistemin gelişmesine sağladığı katkılar: devletle toplum arasındaki güç dengesini değiştirerek toplum lehine dengeli bir muhalefet sağlamak; kamusal ahlak ilkeleri oluşturarak uygulanmasını sağlamak; alternatif bir temsil süreci yaratarak örgütlü grupların istemlerini sisteme aktarmak ve bu grupların çıkarlarını birleştirerek demokratik değerleri yerleştirmek ve korumaktır (Mete vd. 2004: 404-405) .

Sonuç olarak, devlet otoritesinin sınırlandırılması, toplumda çoğulculuğun sağlanması açısından güçlü bir sivil toplum demokrasinin olmazsa olmaz bir koşuludur. Demokrasinin işlevselliğinin sürdürülmesi, demokratik kültürün ve katılımın kurumsal

hale getirilmesinde ve topluma yerleştirilmesinde sivil toplum araçsal bir nitelik taşımaktadır. Demokrasi açısından üzerinde önemle durulması gereken konu, sivil toplumun bütün olarak devletten ayrı düşünülmemesi, devletin de sivil toplum içerisinde yer alan tüm unsurları kendi tekeli altına almaması gerektiğidir. Bununla birlikte sivil toplum ile demokrasi birbirinin vazgeçilmez koşulu olarak görülmele beraber her sivil toplumun ya da sivil toplumu oluşturan tüm unsurların demokratik nitelik taşıdıkları veya demokrasinin kaynağı olduklarını söylemek pek mümkün gözükmemektedir. (Ümran ERDOĞAN,2011:61,62,63,64,65)

DÜNYADA SİVİL TOPLUMLA İLGİLİ FARKLI YAKLAŞIMLAR

1980'li yıllar dünyada sivil toplum tartışmasının yeniden uyanışına sahne olmuştur. Kamusal alana ve kamusal alanın yeniden yapılanmasına ilişkin analizlerden, demokratikleş(eme)me sürecinin

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.
This project is co-funded by the European Union and the Republic of Turkey.

dinamiklerini ele alan çalışmalara, yeni (radikal) yurttaşlık teorilerinin geliştirilmesine kadar tüm kuramsal ve eylemsel çalışmaların odak noktası olarak sivil toplum tartişması karşımıza çıkmaktadır. Tartışmaların gidişatından anlaşılan, önümüzdeki yılların sivil toplum tartişmasının yeniden tartişmaya açılacağı yıllar olacağı yönündedir. Kuramsal çerçevede demokrasi, yurttaşlık, yurttaş katılımı, sivil toplum kuruluşları, sivil demokrasi ve siyasal alan - kamusal alan kavramlarının yeniden kurgulanması sürecinde iki ana eğilim dikkati çekmektedir. Bu eğilimlerden ilkinde sivil toplumun anlamı ve gerçekleştirebilecekleri konusunda tam bir teslimiyet ve inanmışlık haleti ruhiyesi hkimdir. *“Demokrasi büyük liderler tarafından değil, yetkin ve sorumlu yurttaşlar tarafından güvence altına alınabilir”*^[1] sloganı etrafında biraraya gelen bir kısım düşünür, yurttaşların siyasal eylemin nesnesi değil öznesi haline gelmesinin ancak sivil toplum örgütleri aracılığıyla gerçekleşeceğini savunarak sivil topluma ve sivil toplum kuruluşlarına olağanüstü önem atfetmektedir. Karşıt görüşte olan ikinci eğilim ise sivil toplum nosyonunun taşıdığı belirsizlikler, zaman ve mekna göre farklılaşan, hassaslaşan doğası yüzünden sivil toplum düşüncesinin eleştirel bir tarihini yeniden yazmaktadır. Sivil toplum alanının katıksız özgürlüğün ideal alanı olamayacağını, onun “mikrodnyalarında çok sayıda çatışma ve g odakları -ve dolayısıyla sömürü, baskı ve dışlama noktaları-”^[2] olduğunu savunan eleştirel yazarların çıkış noktası, sivil toplum kuruluşlarının her zaman demokrasinin yerleşmesine ve pekişmesine hizmet etmeyeceği görüşüdür. İster övücü olsun, ister eleştirel olsun her iki yaklaşımın da ortak noktası “demokrasinin sağlanması-pekiştirilmesi” sorununa sivil toplum açısından yaklaşmasıdır.

Sivil toplum günümüz demokrasi tartişmalarının odak noktası konumundadır. Habermas’ın “Demokrasinin  Normatif Modeli” adlı makalesinde yer alan demokratik siyasetin liberal-cumhuriyetçi ve müzakereci modelleri arasındaki ayrımın ortak platformu sivil toplum alanının yapılanması sorunudur. Liberal demokratik süreçte toplum özel kişiler arasında piyasanın düzenlediği bir etkileşimler ağı olarak tanımlanmaktadır. Bu ağ içinde sivil toplum da piyasa yönelimli ilişkilerin belirlediği bir alan olarak değerlendirilmektedir. Cumhuriyeti görüş ise, tekil toplulukların birbirlerine bağımlılıklarının farkına vardıkları, dayanışma ve ortak yarar arzusuyla biraraya geldikleri bir toplum modeline dayanır. Burada sivil toplum kamu idaresinden ve piyasadan bağımsız bir özerklik temelinde oturtulmaktadır. Bu temel yurttaşların kendi geleceklerini belirleme praksiisi için bir ön koşul olarak kabul edilir. *“Yurttaşların geleceklerini belirleme praksiisi anlamında siyasetin paradigması piyasa değil, diyalogdur.”*^[3] Gülgün Erdoğan Tosun -Sayı : 130 - şubat 2000: 1)

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.
This project is co-funded by the European Union and the Republic of Turkey.

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARIN DEMOKRATİK ALANDAKİ SORUNLARI

Özgürlük Alanıyla İlgili Sorunlar

Demokratik bir toplumda STK'ların işlevlerini yerine getirebilmeleri için, temel insan haklarının ve özgürlüklerinin tam olarak sağlanması gerekir. Bu alanda hukukun üstünlüğü başta olmak üzere, örgütlenme, toplanma ve ifade özgürlüğü STK'ların var olmasıyla doğrudan ilişkilidir. Temel insan hakları ve özgürlükleri arasında, örgütlenme ve toplanma özgürlüğü doğrudan STK'larla ilgili olduğu için, bu alandaki sorunlar aşağıda ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Örgütlenme Özgürlüğü

- Sivil toplum alanında örgütlenme sadece dernek ve vakıf olarak tanımlanmakta; platform, inisiyatif, öğrenci kulübü ve kâr amacı gütmeyen şirketler gibi başka örgütlenmeler tüzel kişilik olarak kabul edilmemektedir.
- Türkiye'de STK'ların dağılımındaki eşitsizlik göze çarpmaktadır. STK'ların çoğunluğu Türkiye'nin batısındaki metropollerde yer alırken, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan STK sayısı çok düşüktür.
- STK'lar çeşitli mekanizmalarla cezai yaptırımlarla karşı karşıya kalmaktadır.
- 18 yaşından küçükler, zihinsel engelli ve sorunlular, kamu görevlileri ve yabancılar için örgütlenme özgürlüğü sınırlandırılmıştır. Etnik ve dinsel grupların desteklenmesi amacıyla vakıf kurulmasına izin verilmemektedir.
- Anayasa'da tanımlanan örgütlenme özgürlüğü fiiliyatta çeşitli biçimlerde sınırlandırılmaktadır.

Toplanma Özgürlüğü

Toplanma özgürlüğünü düzenleyen Anayasa maddesinin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ile uyumlu olmasına karşın, özgürlüklere Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ile Anayasa ve AİHS'nin özünün dışında sınırlandırmalar getirilmektedir. Örneğin; toplanma özgürlüğü ile ilgili yasal çerçeve; bildirimde bulunma zorunluluğu, belirtilen mekân ve zaman sürelerinin sınırlı olması, kimi grupların (çocuklar, yabancılar, öğrenciler, akademik personel ve kamu görevlileri gibi) toplantı haklarının sınırlı tutulması gibi bu hakkın kullanımına yönelik sınırlamalar ve engeller içermektedir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.
This project is co-funded by the European Union and the Republic of Turkey.

AB İlerleme Raporlarına Göre STK'ların Sorunları

Avrupa Birliği her yıl yayımladığı İlerleme Raporları ile başta politika, ekonomi, yönetim, sosyal ve çevre olmak üzere, pek çok alanda değerlendirmeler yapmaktadır.

AB'nin 2015 İlerleme Raporu'nda STK'larla ilgili olarak şu görüşler yer almaktadır

- Güçlü bir sivil toplum, demokratik bir sistemin çok önemli bir bileşenidir ve devlet kurumları tarafından bu şekilde kabul edilmeli ve bu çerçevede hareket edilmelidir.
- Onuncu Ulusal Kalkınma Planı'nın (2014-2018) hazırlanması ve ülke genelinde AB konularına odaklanan yüksek katılımlı dört toplantı dâhil olmak üzere, yetkili kurumlar ile sivil toplum arasındaki etkileşim konusuna yönelik iyi örnekler mevcuttur. AB-Türkiye Sivil Toplum Diyalogu programları, AB'deki STK'lar ile birlikte 1.650'den fazla
- Türk sivil toplum kuruluşunu (STK) içermektedir. Programlar, sivil toplumun gelişmesine katkı sağlamakta ve STK'ların yerel düzeyde daha fazla tanınmasına imkân vermektedir.
- Ancak, STK'lar, katılımları için yapısal düzenlemeler bulunmadığından, politika oluşturma ve yasama süreçlerine genellikle etkin bir biçimde katılamamışlardır.
- Derneklerin, kayıt işlemleri, yetkilendirilme usulleri ve işleyişleri üzerindeki kısıtlamalar gibi yapısal sorunların ele alınması gerekmektedir.
- Toplanma özgürlüğüne getirilen kısıtlamalar, sivil toplum için sorun olmaya devam etmiştir.
- Vergilere ilişkin düzenlemeler de dâhil, mevcut mevzuat STK'lara özel bağışa imkân vermemektedir.
- Sivil toplum, mali açıdan kırılgan ve kamu projelerinden gelen hibelere bağımlı olmaya devam etmiştir.
- Kamu finansmanı yeterince şeffaf değildir.

AB'nin 9 Kasım 2016 tarihinde yayınladığı 2016 İlerleme Raporu'nda

STK'larla ilgili şu görüşler yer almaktadır:

- Sivil toplum, aktif olmaya ve zor koşullar altında kamusal yasama katılmaya devam etmiştir.
- Özellikle yeni mevzuatta, sivil toplumla istişareye yönelik sistemli ve kapsayıcı mekanizmalar oluşturulmalı ve düzenli olarak kullanılmalıdır. Yasal, mali ve idari ortam, sivil toplumun gelişmesine daha fazla olanak sağlamalıdır.
- Güçlü bir sivil toplum, demokratik sistemin çok önemli bir bileşenidir ve devlet kurumları tarafından bu şekilde kabul edilmeli ve bu çerçevede hareket edilmelidir. Sivil toplum kuruluşları (STK), kamusal yasamda aktif ve katılımcı olmayı sürdürmek için gereken her türlü çabayı sarf etmiştir.
- AB-Türkiye Sivil Toplum Diyalogu programları, AB'deki STK'lar ile birlikte 1.774 Türk STK'yı içermektedir. Bu programlar, sivil toplumun gelişmesine katkı sağlamakta ve STK'ların yerel düzeyde daha fazla tanınmasına imkan vermektedir.
- Sivil toplumla işbirliğine yönelik genel bir hükümet stratejisi bulunmamaktadır.

Dr. Yılmaz ARGÜDEN, Fikret TOKSÖZ, Dr. Fatma ÖĞÜCÜ ŞEN, Tuba DOKUR, (2016:52,53,54,55)

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.
This project is co-funded by the European Union and the Republic of Turkey.

TÜSEV- SİVİL TOPLUMUN GELİŞİMİ İÇİN ELVERİŞLİ ORTAMIN İZLENMESİ PROJESİ si Proje

2014 İZLEME MATRİSİ TÜRKİYE RAPORU ÖZGÜRLÜKLERİN TEMEL HUKUKİ GÜVENCELERİ

16

Bölüm 1: Özgürlüklerin Temel Hukuki Güvenceleri			
Alt bölüm 1.1: Örgütlenme özgürlüğü			
İlke: Örgütlenme özgürlüğü güvence altındadır ve herkes tarafından serbestçe kullanılabilir.			
STANDART 1	GÖSTERGELER	BULGULAR	ÖNERİLER
	<p>Mevzuat: Kişilerin herhangi bir 1. amaçla dernek, vakıf ile kâr amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşları (ör: kâr amacı gütmeyen şirket) kurmalarına dair hukuki bir çerçeve vardır. Bu hukuki çerçeve hem 2. bireylerin hem de tüzel kişilerin, bir ayırım yapılmaksızın (yaş, milliyet, kanuni ehliyet, cinsiyet vb.) bu hakkı kullanmalarına izin verir. Kayıt yaptırmak zorunlu 3. değildir; kuruluşların kayıt yaptırmaya karar verdikleri durumlar için açıkça belirlenen kayıt kuralları, kayıt ile başvuru işlemlerinin kolay, kısa sürede ve az masraflı bir şekilde yapılmasına olanak sağlar.</p>	<p>Mevzuat: STK'lar yalnızca dernek veya vakıf olarak kayıt 1. olabilmektedirler. Mevzuat, bunların dışında kalan ve kar amacı gütmeyen başka herhangi bir tüzel kişilik tanımlamamaktadır. Dernekler yedi gerçek veya tüzel kişinin bir araya gelmesi ile kurulabilmektedir. Fiil ehliyetine sahip gerçek veya tüzel kişiler, STK kurma 2. hakkına sahiptir. Ancak Türk Silahlı Kuvvetleri ve kolluk kuvvetleri mensupları ile kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri hakkında özel kanunlarla getirilen kısıtlamalar vardır. Buna ek olarak, çocukların ve Türkiye vatandaşı olmayanların bu haktan yararlanmalarının önünde kısıtlamalar mevcuttur. STK olarak faaliyet göstermek için kayıt 3. yaptırmak zorunludur. Kayıtlı ilgili kural ve koşullar açıkça belirlenmiştir. Derneklerin kuruluş işlemleri az masraflıdır ve kısa sürede tamamlanabilmektedir. Bu durum vakıflar için aynı değildir. Ayrıca, yabancı STK'ların Türkiye'de faaliyet göstermeleri ve işbirliğine girebilmeleri Dışişleri Bakanlığı'nın görüşü alınarak İçişleri Bakanlığı iznine tabidir. Yasal çerçeve, derneklere ve vakıflara önceden izin 4. almaksızın,</p>	<p>Mevzuat: Sivil oluşumların dernek/vakıf 1. tüzel kişilikleri dışında farklı formlarda örgütlenmelerine dair engeller kaldırılarak, vatandaşların kollektif olarak faaliyette bulunmak için farklı formlar altında örgütlenmelerinin önü açılmalıdır. Asgari kurucu üye sayısı üçü geçmemelidir. Zorunlu asgari kurucu üye, yönetim ve denetleme kurulu üye sayıları azaltılmalıdır. Belirli toplumsal grupların 2. dernek kurmalarının önündeki engeller kaldırılarak; ilgili mevzuat uluslararası standartlara uygun hale getirilmelidir. Kayıt dışı sivil faaliyetler de 3. yasalarla tanınmalıdır. Yabancı STK'ların uyuması beklenen mevzuat ve kurallar kolaylaştırılmalı ve siyasi olmayan bir</p>

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.
This project is co-funded by the European Union and the Republic of Turkey.

1. Tüm bireyler ve

tüzel kişiler özgürce, kayıtsız

ve/veya kayıtlı kuruluşlar kurabilir, bunlara üye olabilir ve internet üzerinden

ya da bilfiil

faaliyetlerine

katılabilirler

Kanun, kuruluşlar arasında
4. yurtiçi ve yurtdışı ağ kurulmasına, ön bildirim gerek olmadan izin verir.

Uygulama:

Her gerçek veya tüzel kişi,
1. internet üzerinden ya da bilfiil, vakıf veya diğer kâr amacı gütmeyen, sivil toplum kuruluşları kurabilir.

2. Gerçek ve tüzel kişilere, organizasyonlarının kaydını yaptırmadıkları gerekçesiyle

yaptırım uygulanmaz. Kayıt işlemleri hukuken
3. belirlenmiş olan süreler dahilinde yaptırılabilir; resmi merciler başvuruları nesnel ve siyasi olmayan bir yaklaşımla

değerlendirir. Bireyler ve sivil toplum kuruluşları buldukları ülke içinde ve dışında ağlar ve koalisyonlar oluşturabilir

ve halihazırdakilere dahil olabilirler.

yurtiçi, bölgesel ve yurtdışı işbirlikleri kurma serbestliği tanınmaktadır. Yurtiçinde dernek ve vakıfların federasyon ya da konfederasyon çatısı altında örgütlenmeleri izne tabi değildir ancak çatı örgütlenmelerin kurulabilmesi için gereken asgari dernek ya da vakıf sayısı oldukça yüksektir.

Uygulama:

Yasalar internet üzerinden STK kurulmasına izin
1. vermemektedir. Mevzuat, kişilerin kayıt yaptırmadan kolektif
2. faaliyetlerine izin vermemektedir. STK olarak faaliyet göstermek için kayıt yaptırmak

zorunludur. Vakıfların kayıt süreleri mahkemelerin yoğunluğuna göre
3. değişiklik göstermektedir. Kanunen, STK'lar Dernek Tüzüğü ya da Vakıf Senedi gibi resmi belgelerde gerçekleştirmeyi planladıkları faaliyetleri açıkça belirtmek zorundadırlar. Faaliyetlerinin kapsamını değiştirmeye karar veren STK'lar (özellikle vakıflar) bir dizi formalite ve bürokratik adımı tamamlamak zorunda kalmaktadır. 2014 yılında 2 LGBTİ Derneği "genel ahlak"a aykırı faaliyet gösterdikleri gerekçesiyle kapanma tehlikesi yaşamıştır. Yabancı STK'lar için gerekli olan izin alınma süreci ise son derece politik

hale gelmiştir. STK'ların uluslararası iletişim ve işbirliği
4. faaliyetlerinin önünde engellemeler yoktur. Ancak bu gibi faaliyetlerin sıklık derecesi bölgesel farklılıklar göstermektedir. Federasyon veya konfederasyonların sayısı ise sınırlıdır zira kurulmaları için gereken

üye yeter sayısı oldukça yüksektir.

yaklaşım ile düzenlenmelidir. Federasyon ve
4. konfederasyon kurabilmek için gereken asgari kayıtlı

STK sayısı azaltılmalıdır.

Uygulama:

Yasalar internet üzerinden
1. STK kurulmasına izin vermemelidir.

2. Bugüne kadar bu konuda bir yaptırım rapor edilmemiş olsa da; mevzuat yeniden düzenlenerek kayıt yaptırmadan sivil toplum faaliyetinde bulunulmasına izin verecek hale

getirilmelidir. Nesnel bir kayıt süreci olması
3. için (genel ahlak, kamu düzeni gibi) muğlak gerekçelere dayandırılan kısıtlar kaldırılmalı ya da muğlak ifadeler netleştirilmelidir. Tüzük ve senet maddelerinde yapılacak değişiklikler kolaylaştırılmalıdır. Yabancı STK'ların kayıt süreçleri kolaylaştırılmalı ve yerel STK'larla benzer bir zemine

getirilmelidir. Platformların, federasyonların
4. ve konfederasyonların kurulması ve faaliyet göstermesi kolaylaştırılmalıdır. Çatı örgütlerin kurulması için gereken asgari

üye/STK sayısı
azaltılmalıdır.

17

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.
This project is co-funded by the European Union and the Republic of Turkey.

Bölüm 1: Özgürlüklerin Temel Hukuki Güvenceleri

Alt bölüm 1.1: Örgütlenme özgürlüğü

İlke: Örgütlenme özgürlüğü güvence altındadır ve herkes tarafından serbestçe kullanılabilir.

STANDART 2	GÖSTERGELER	BULGULAR	ÖNERİLER
2. STK'lar, kendi iç yönetimleri ve etkinlikleri içinde, hukuki dayanağı	<p>Mevzuat:</p> <p>1. Hukuki çerçeve devletin, derneklerin, vakıfların ve diğer kâr amacı gütmeyen kuruluşların iç işlerine müdahalesine karşı güvenceler sağlar.</p> <p>2. Devlet üçüncü şahısların STK'ların iç işlerine müdahalesine karşı koruma sağlar. Finansal raporlama</p> <p>3. (para aklamayla ilgili düzenlemeler dahil) ve muhasebe kurallarında, STK'ların kendine özgü doğası dikkate alınır ve bunlar kuruluşun büyüklüğü ve faaliyet türü/alanı ile orantılıdır.</p> <p>4. Hukuki koşulların ihlali durumundaki yaptırımlar, yürürlükteki mevzuata dayalı ve orantılılık ilkesine uygundur. Tasfiye ve fesih için kurallar</p> <p>5. ve sınırlamalar, uluslararası hukuk standartlarına uygundur ve keyfi kararları engelleyici objektif kriterlere dayalıdır.</p>	<p>Mevzuat:</p> <p>Yasal çerçeve devlet müdahalesini engelleyecek 1. güvenceler sağlamamaktadır. Mevzuat idareye sadece suç teşkil eden durumlarda değil, dernek ve vakıfların tüzüklerinde belirtilen amaçlara yönelik faaliyetler yürütüp yürütmediklerinin tespiti gibi kurumsal işleyişle ilgili konularda da denetim yapması için yetki vermektedir.</p> <p>2. Bu tür durumlara ilgili özel bir düzenleme yoktur. Mevzuat, dernekler ve vakıflar için özel muhasebe standartları getirebilme yetkisini ilgili idarelerin yetkisine bırakmaktadır. Ancak sadece iki muhasebe standardı uygulaması vardır. Daha küçük veya yerel STK'ların yapıları ve doğalarını gözetin basit muhasebe usulu mevcut değildir. İhlal durumunda uygulanacak cezalar çok detaylı bir 4. şekilde mevzuatla düzenlenmiştir. Mevzuat herhangi bir uyarı mekanizması içermeksizin orantısız idari, adli ve para cezaları içermektedir. Dernek ve vakıfların kendiliğinden sona ermesini, 5. faaliyetten geçici alıkoymalarını ve fesih edilmelerini düzenleyen tasfiye ve fesih işlemleriyle ilgili kanunda düzenlemeler vardır. Bu düzenlemelerden bazıları kamu otoritesine geniş karar alma yetkisi vermektedir.</p>	<p>Mevzuat:</p> <p>Kamu idaresinin dernek ve vakıfların 1. içişlerine karışmayacağına garanti altına alındığına ilişkin açık hükümler mevzuata eklenmelidir. Denetim ve cezaları belirleyen yasal mevzuattaki tanım eksiklikleri giderilmelidir. Denetimlerin tüm STK'lar için eşit koşullarda yapılması için sıklığı, süresi ve denetçilere verilen yetkilerin çerçevesi açık bir şekilde mevzuata eklenmelidir. Üçüncü tarafların, iç işlerine 2. müdahalesine ilişkin STK'ları koruma altına alan düzenlemeler yapılmalıdır. STK'lar için ayrı ve basitleştirilmiş bir 3. muhasebe usulü kabul edilmelidir. STK'lara uygulanan cezaların orantılı 4. olacak şekilde yeniden tanımlanması ve ceza öncesinde düzeltme şansı tanıyan uyarı mekanizmaları getirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, mevzuatta STK'lar için öngörülmemiş cezalar da azaltılmalıdır.</p> <p>5. "Genel ahlak" gerekçe gösterilerek STK'ların kapatılmasına izin veren mevzuat değiştirilmelidir. Vakıfların ve derneklerin kapatılmasına gerekçe gösterilebilen nedenler de oldukça muğlaktır. Bu muğlaklık giderilerek, uluslararası mevzuatla uyumlu hale getirilmelidir.</p>

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.
This project is co-funded by the European Union and the Republic of Turkey.

Uygulama:

- Devletin, derneklerin, vakıfların ve diğer kâr amacı gütmeyen kuruluşların iç işlerine müdahale vakası yoktur.
- Ağır raporlama koşulları dayatan müdahaleci denetim uygulamaları yoktur. Ender/uç durumlarda
- yaptırımlar uygulanır; bu yaptırımlar orantılı ve yargı denetimine tâbidir.

Uygulama:

- Uygulamada Devletin dernek/vakıfların iç işlerine
- karıştığına dair örnekler görülmektedir. 2014 anketinin sonuçlarına göre katılımcıların %54'ü devlet müdahalesini "biraz" ya da "oldukça fazla" olarak değerlendirmektedirler. Bu algının ana nedenlerinden biri Gezi Parkı Protestoları sonrasında, başta LGBTİ ve insan hakları örgütleri olmak üzere hak temelli STK'lara yapılmış olan denetimlerdir. Katılımcıların %18'i de devletin doğrudan ya da dolaylı olarak iç işlerine karıştığı görüşündedir. STK'lar ağır raporlama yükümlülükleri ile karşı karşıya
  - kalmaktadırlar. Fazla sayıda tutanak ve defter tutma zorunlulukları vardır. Bunun yanı sıra, hazırladıkları yıllık raporlar faaliyetleri, üye oldukları platformlar ve gelir ve giderleri ile ilgili oldukça ayrıntılı (Maliye için hazırlanan finansal raporlamadan ayrı olarak) bilgi içermektedir. STK'lar yılı içinde yurtdışından alınan her bağış/fonu, genel kurullarını veya adres değişikliğinde raporlamakla yükümlüdür. STK'lar idari yükümlülüklerini yerine getirmedikleri ya da
  - eksik veya geç yerine getirdikleri durumlarda yüksek cezalar ile karşılaşmaktadırlar. Bu idari yükümlülükler arasında yurtdışından alınan bir fonun veya genel kurul bildiriminin geç yapılması, ya da defterlerin düzgün tutulmaması gösterilebilir. Dernekler, resmi yazışmaların tutulduğu evrak kayıt defterine e-posta yazışmasını eklememeleri durumunda idari ve/ya adli cezalarla karşılaşabilmektedirler. İdari ceza miktarları vakıflar için 500 TL;

Uygulama:

- Kamu denetimlerinin yasal çerçevesi açık
1. hale getirilmelidir. Böylelikle denetimlerin ayrımcılığa yol açmayacak ve nesnel biçimde yürütülmesi güvence altına alınmalıdır. Dernek ve vakıfların iç işlerine karışılması yasalarla engellenmelidir. Tutulması zorunlu olan tutanak ve defter
  2. sayısı azaltılmalıdır. Yıllık faaliyet raporlarının formatı basitleştirilmeli ve STK'lardan talep edilen bilgiler yalınlaştırılmalıdır. Finansal raporlama zorunlu olmaktan çıkarılmalı ve denetçiler ilgili mali bilgilere vergi dairelerinden erişebilmelidir. Yurtdışından alınan fonlara dair bildirim zorunluluğu kaldırılmalı; bu fonların yasal bildirimleri de yıllık raporlarda yapılmalıdır. Cezalar ve yaptırımlar orantılı hale
  3. gelecek şekilde azaltılmalıdır. Ceza öncesi düzeltme yapılmasına imkan verecek etkin uyarı sistemi getirilmelidir.

Bölüm 1: Özgürlüklerin Temel Hukuki Güvenceleri

STANDART 3	GÖSTERGELER	BULGULAR	ÖNERİLER
	<p>Mevzuat: Mevzuat STK'ların ekonomik faaliyetler yürütmesine izin verir.</p> <p>1. faaliyetler</p> <p>2. STK'lar yabancı fonlardan yararlanabilirler.</p> <p>3. STK'lar bireyler, şirketler ve diğer kaynaklardan ayrılan fonlardan yararlanabilirler.</p>	<p>Mevzuat: Dernek ve vakıfların, ekonomik faaliyetlerde bulunmak için</p> <p>1. iktisadi işletme kurmaları gerekmektedir. STK'lar için doğrudan ekonomik faaliyet yürütmek mümkün değildir. Dernekler ve vakıflar bildirimde bulunmak şartıyla yurt dışındaki</p> <p>2. dışındaki kişi, kurum ve kuruluşlardan aynı ve nakdi yardım alabilirler. Ancak, mevzuatta "yurt dışından alınan aynı ve nakdi yardımlar" açıkça tanımlanmadığından, yurt dışından alınan üyelik ücretleri ya da bireysel bağışlar dahi bildirimde tabidir. Yurt dışından bir üyenin ödediği aidat veya yapılan küçük bağışların bile her seferinde bildirim yapılması gerekliliği, STK'lara önemli ölçüde iş yükü yaratmaktadır. Demekler ve vakıflar tüzüklerinde/resmi senetlerinde yazılı</p> <p>3. amaçları gerçekleştirmek için, şirketler, bireyler ve diğer kaynaklardan bağış ve yardım alabilirler. Ancak Yardım Toplama Kanunu ile getirilen kısıtlar, engeller ve prosedürler STK'ların yardım toplama süreçlerini zorlaştırmaktadır.</p>	<p>Mevzuat:</p> <p>1. Dernek ve vakıfların ekonomik faaliyetler yürütmesi için iktisadi işletme kurma şartı kaldırılmalı ve doğrudan ekonomik faaliyette bulunmalarının yolu açılmalıdır. Yasada "yurt dışından</p> <p>2. alınan aynı ve nakdi yardımlar" açıkça tanımlanmalı ve küçük meblağlardaki bağışlar ve üyelik harçları bu kapsamdan çıkarılmalıdır. Her bağışı ayrı ayrı bildirme zorunluluğu kaldırılarak tüm bağışların bildirimini yıllık faaliyet raporlarında sunma koşulu getirilmelidir.</p>

4. STK'lar faaliyetlerine destek olmak amacıyla özgürce, çeşitli yerel ve

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.
This project is co-funded by the European Union and the Republic of Turkey.

Uygulama:

Ekonomik faaliyetler yürüten STK'lar
1. için
mevzuat yürürlüğe konmalı ve bu
STK'lar

için yük teşkil etmemelidir.

2. STK'ların yabancı fonlardan

faydalanmasına sınırlama
 getirilmemelidir (ör: idari veya
 mali
 zorluk çıkarmak, ön onaylar veya
 belirli
 organlar aracılığıyla bu tür
 fonları

sorgulamak/karşı çıkmak).

3. Bireyler, şirketler ve diğer
 kaynaklardan
 kullanılan fonları almak kolaydır
 ve
 gereksiz masraf veya idari
 zorluk

içermez.

Uygulama:

Ekonomik faaliyetlerde bulunmak için gerekli prosedürler

1. STK'lar için
oldukça zorlayıcıdır. İktisadi işletme kurabilen az sayıda STK
 olması, bu

sürecin ne kadar güç olduğunun bir göstergesidir.
 Yabancı fonların kullanımı izne tabi değildir, sadece ilgili

2. mercilere

bildirim yapılması gerekmektedir. Ancak, yurt dışından alınan her
 para

transferinde bildirim yapılması kulfetlidir.

Birey, şirket ve diğer kaynaklardan fon/bağış alınmasının önünde

3. yasal

bir engel bulunmamaktadır. Nakit bağışların banka transferleri
 yoluyla

yapılması zorunludur. Ancak Yardım Toplama Kanunu STK'ların
 kamuya

açık yardım toplama faaliyetleri yürütmelerini güçleştirmektedir.

Kamuya

açık yardım kampanyaları sırasında banka hesap bilgilerini

internet ya

da Facebook üzerinden paylaştıkları gerekçesiyle bazı STK'ların
 hesapları

dondurulmuştur.

Uygulama:

STK'ların gelir

1. getirici
faaliyetlerde
bulunmaları
teşvik edilmeli ve
amaca

yönelik olan bu gibi
faaliyetleri vergiden
muaf

tutulmalıdır.

Yıllık faaliyet

2. raporlarında

bağışların bildirim

tek zorunluluk haline

getirilmelidir.

Yardım Toplama

3. Kanunu

yeniden
düzenlenmelidir.

Kurumsal ve

bireysel

bağışçıları teşvik

edecek

politikalar ve

uygulamaları

geliştirilmelidir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.
This project is co-funded by the European Union and the Republic of Turkey.

Bölüm 1: Özgürlüklerin Temel Hukuki Güvenceleri

Alt-bölüm 1.2: Diğer özgürlükler

İlke: Toplanma ve ifade özgürlüğü herkes için güvence altındadır.

STANDART 1

GÖSTERGELER

BULGULAR

ÖNERİLER

Mevzuat:

- Hukuki çerçeve uluslararası
- standartlara dayalıdır ve toplanma özgürlüğü hakkını ayırım gözetmeksizin herkes için sağlar. Mevzuat, kendiliğinden gelişen,
  - önceden planlanmamış protesto toplantılarına izin verir ve sınırlamaz. Hakkın kullanılması yetkililerden
  - önceden alınacak izne tâbi değildir. Ancak, önceden bildirim gerektiren durumlar olabilir. Hakla ilgili olarak, kamu
  - otoritesi tarafından yapılan yasal herhangi bir engellemeye, toplantıyı düzenleyenler tarafından itiraz edilebilir.

Mevzuat:

- Anayasaya göre herkes önceden izin almaksızın toplantı ve
- gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir. Ancak bu hak, başka yasalar ve yönetmeliklerle dolaylı olarak sınırlandırılmıştır. 18 yaşın altındakiler, yabancı uyruklular ve hukuki ehliyeti olmayanlar gibi kimi grupların toplanma özgürlüğü kısıtlanmış veya yasaklanmıştır. Mevzuata göre toplantı ve gösteri yürüyüşleri 48 saat önceden ilgili
  - mülki amirliğe bildirilmelidir. Bu bildirim yapılmadığında toplantı, gösteri ya da yürüyüş yasalara aykırı sayılır. Bu nedenle yasanın kendiliğinden gelişen, önceden planlanmamış gösterileri yasakladığı söylenebilir. Mevzuatta, eş zamanlı ve karşıt toplantı ve gösterileri düzenleyen herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Her durumda 48 saat önceden bildirim yapılmalıdır. Toplantı ve
  - gösteri yürüyüşü hakkı millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir. Ayrıca, mevzuat, toplantı ve gösterilerin zamanlaması, güzergahları ve yerleri ile ilgili kapsamlı bir kısıtlama/yasaklama listesi içermektedir (Örneğin: toplantı, gösteri ve yürüyüşler gece gerçekleştirilemez). STK'ların kamu otoritesi tarafından yapılan yasaklamalara karşı itiraz
  - hakkı ilgili mevzuatta düzenlenmemiştir. STK'lar idari yargıya başvurulabilmektedir

Mevzuat:

- Uluslararası
- standartlarla uyumlu olmayan olan çok sayıda madde içermesi sebebiyle, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ve ilişkili yönetmelikte düzenlemeler yapılması sorunları çözmeyecektir. Bu kanun yürürlükten kaldırılmalı ve uluslararası standartlarla uyumlu yeni bir toplanma özgürlüğü kanunu kabul edilmelidir. Kanun ile barışçı her türlü toplantı ve gösterinin zamana ve mekân onayına dair kısıtları kaldırılmalıdır.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.
This project is co-funded by the European Union and the Republic of Turkey.

1. STK temsilci
ve
üyeleri, bireysel
olarak ya da
kuruluşları
aracılığıyla,
barışçıl
toplama
özgürlüğünü
kullanabilirler

Uygulama:

Toplanma özgürlüğü engellenmez ve

- her türlü grup, hukuki şartlara uygun olarak, istediği yer ve zamanda toplanabilir. Engellemeler, her bir engellenenin nedeni açıklanarak, toplantıyı düzenleyen kişiye itiraz hakkının güvencesi olarak vakit kaybetmeden yazılı olarak ulaştırılmak suretiyle gerçekleştirilir. Kendiliğinden gelişen, 3. önceden planlanmamış ve protesto toplantıları gerçekleştirilebilir ve devlet grupların toplanma hakkını korur ve toplantıyı engellemek veya aksatmak isteyen kişilere karşı gerekli önlemleri alır. STK'ların (bireysel olarak veya 4. kuruluşları aracılığıyla) toplanma özgürlüğünü önceden bildirmeden kullandıkları

durumlar mevcuttur. Gereken durumlarda bildirim toplantıdan kısa bir süre önce yapılır ve toplantının

gerçekleşmesini engellemez. Kolluk kuvvetleri tarafından

- toplantıyı düzenleyenlerin ya da katılımcıların, önlem amacıyla gözaltına alınması dahil, hiç bir aşırı yetki/güç kullanımı söz

konusu değildir.

Medyanın toplantıya mümkün olan

6. en

süreçtir. Dolayısıyla etkin bir itiraz yolunun olmadığı söylenebilir.

Uygulama:

- Keyfi uygulamalar gözlemlenmektedir. Aynı gün bir
- gösteriye izin verilirken bir diğerinin engellendiği örneklerle rastlanmaktadır. Kanununun 18. maddesine göre, idarenin, toplantının erteleme 2. veya yasaklanmasına dair kararını en az 24 saat önceden Toplantı Düzenleme Komitesine bildirmesi gerekmektedir. Ancak mevzuat hali hazırda toplantı ve gösterilerin yeri ve zamanına dair sınırlandırmalar getirmektedir. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nda eş zamanlı veya 3. karşıt toplantı ve gösterilere dair özel hükümler yoktur. Toplantı veya yürüyüş yapılmasına engel olanlar ve huzur ve sükûnu bozanlar için cezalar

öngörülmüştür.

- STK'ların bildirimsiz toplantı ve gösteri yapmaları izinsiz 4. gösteri olarak sayıldığı için toplanma özgürlüğü sınırlanmaktadır. Hükümet yanlısı grupların bildirimsiz toplantı ve gösteri yaptığı durumlarda kolluk kuvvetleri tarafından engellenmediği ya da orantısız güçle

karşılaşmadıkları örnekler görülmüştür.

- Barışçıl gösterilerde polisin dayak, biber gazı, kimyasal madde 5. ya da su kullanımı da dahil olmak üzere aşırı güç kullandığı bir çok vaka yaşanmıştır. Hükümetin politikalarını eleştiren toplumsal grupların bir araya geldiği birden çok vakada, Güneydoğu'da Kürt Sorunu ile ilgili gösterilerde, Gezi Parkı gösterilerinde, Taksim Meydanı'ndaki gösterilerde ve Soma'da maden kazası sonrası düzenlenen toplantılarda kolluk

kuvvetlerinin orantısız güç kullandığı gözlemlenmiştir. Medyanın toplantılara katılma hakkı vardır ancak bu konuda

- teşvik edici bir düzenleme yoktur. Ayrıca, bazı durumlarda gazetecilerin hakaretlere, engellemelere hatta fiziksel şiddete maruz kaldıkları ve polis tarafından sorgulandıkları veya gözaltına alındıkları gözlemlenmiştir. Kimi vakalarda basın mensuplarının fotoğraf ya da video çekmeleri engellenmiştir.

Uygulama:

- Mevcut kanun, 1. hakkın kullanımını son derece kısıtlamaktadır ve idareye geniş yetki sağlamaktadır. Kanunda değişmesi gereken oldukça çok sayıda madde olmasından

dolayı, bir revizyon yapılması yerine, tamamen yürürlükten kaldırılması ve yerine hakkın kullanımını uluslararası standartlarla uyumlu hale getiren bir kanun kabul edilmelidir.

Toplantı ve Gösteri düzenlenmesi ile ilgili esas sorunlar uygulamada görülmektedir. Kanunda

gerekli değişiklikler

yapılarak idarenin keyfiyeti sınırlandırılmalı ve özgürlüğün kullanımı

sağlanmalıdır.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.
This project is co-funded by the European Union and the Republic of Turkey.

Bölüm 1: Özgürlüklerin Temel Hukuki Güvenceleri

Alt-bölüm 1.2: Diğer özgürlükler

İlke: Toplanma ve ifade özgürlüğü herkes için güvence altındadır.

STANDART 3

GÖSTERGELER

BULGULAR

ÖNERİLER

Mevzuat:

Hukuki çerçeve, internet ile bilişim 1. ve haberleşme teknolojisi araçları da dahil olmak üzere, her türlü bilgi kaynağı aracılığıyla iletişim ve bu kaynaklara erişim olanağı sağlar. Yasal engellemeler mevcutsa bunlar istisnai, az sayıda ve uluslararası insan hakları hukukuna

dayalıdır.

Hukuki çerçeve, internet ile 2. bilişim ve haberleşme teknolojisi araçları da dahil olmak üzere iletişim kanallarının gereksiz izlenmesini ve kullanıcılara ait bilgilerin yetkililer tarafından alınmasını yasaklar.

Uygulama:

3. Sivil toplum temsilcilerinin bireysel olarak veya kuruluşları aracılığıyla, her türlü medya yoluyla, güvenli şekilde bilgi edinme ve

Mevzuat:

Herkes için haberleşme özgürlüğü ve haberleşmenin gizliliği 1. Anayasa ile garanti altına alınmıştır. Ancak kamu kurumlarına uluslararası standartların gerisinde kısıtlama kararı yetkisi veren düzenlemeler

mevcuttur.

İlgili yasa uyarınca millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâkın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça haberleşme

engellenemez ve gizliliğine dokunulamaz.

Uygulama:

İnternet sansürü yaygındır ve geçtiğimiz yıllarda uygulaması 1. artmıştır. İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun siyasi ifade özgürlüğünü önemli ölçüde olumsuz etkilemiştir. Özellikle muhalif görüşlere ait web siteleri olmak üzere çeşitli web sitelerine erişimin engellenmesi alternatif görüşlere ulaşmanın yollarını tıkamıştır. Engelliweb.com websitesinin Temmuz 2014 verilerine göre, 2008 yılından beri 51043 web sitesi için erişime engelleme kararı verilmiştir. Telekomünikasyon ve İletişim Başkanlığı tarafından erişime engellenmiş

Mevzuat:

1. İnternetin kullanım hakkının sınırlandırılmasına ilişkin hükümet ve kamu kuruluşlarına geniş yetkiler veren düzenlemeler ifade özgürlüğünün sağlanması için sınırlandırılmalıdır. Kanunda yer alan 2. muğlak ifadelerin (genel sağlık, genel ahlak vb.) tanımları netleştirilmeli ve uluslararası standartlar çerçevesinde düzenlenmelidir.

Uygulama:

1. 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun uluslararası standartlara uygun olacak şekilde revize edilmelidir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.
This project is co-funded by the European Union and the Republic of Turkey.

iletifim kanallarının gerekçesiz izlenmesi ve kullanıcılara ait bilgilerin yetkililer tarafından alınması gibi bir uygulama ya da bildirilmiş böyle bir durum yoktur. Sosyal ağ gruplarının üyelerinin 4. polisten kötü muamele görmesi söz konusu değildir.	web sitelerinin toplam sayısı 19.363'ü bulmuştur. 2014 TÜİK verilerine göre son üç ay içerisinde toplam nüfusun %53,5'i internete erişim sağlamıştır. 2004 yılında bu oran sadece %23,6 idi. İnternet kullanımı geçtiğimiz yıllarda önemli ölçüde artsa da bölgesel farklılıklar devam etmektedir. Bununla beraber, fiyatların düşmesi ve bant genişliğinin artmasına rağmen, özellikle yaşlı nüfus için teknolojik okuryazarlığın olmaması sebebiyle internet kullanımı sınırlı kalmaktadır. İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun internette yayınlanan içerikler ile ilgili suçları yeterli seviyede tanımlamamaktadır. Bu durum, keyfi uygulamalara yol açmaktadır. 2014 İnternet'te Özgürlükler Raporu'na göre Türkiye'de internet kullanıcıları sıklıkla tutuklanmakta, yasal kovuşturmayla veya yaptırımlara maruz kalmaktadırlar. Raporla göre kullanıcıları cezalandırma veya içerikleri siyasi, sosyal ya da dini gerekçelerle kısıtlama kararları Türkiye'de internetin özgür kullanımını sınırlandırmaktadır. Üst düzey yetkililer sosyal medyayı birçok kez Türkiye toplumuna tehdit olarak tanımlamıştır. 2014 yılında Uluslararası Af Örgütü, Gezi Parkı eylemleri sırasında Twitter üzerinden mesajları gerekçe gösterilerek tutuklanan ve yargılanan 29 kişinin duruşmalarını raporlamıştır.
--	---

Selen Lermioğlu Yılmaz, Sezin Dereci (TÜSEV-2014:16,17,18,19,20)

AVRUPA'DA SİVİL TOPLUM: TARİHSEL PERSPEKTİF

Londra'nın Blackheat semtinde olan Ascension Klisesi'nin duvarında bulunan metal plaketin üzerinde, 1370'lerin sonunda yaşanan köylü ayaklanmasının lideri John Ball'un ayaklanma sonu 1381 yılında söylediği şu sözler yazar: "Dostluk arkadaşlık yaşamdır, dostluğun olmadığı yere ölümdür, ve orada cehennemde dostluk, arkadaşlık değil, insanların tek tek kendileri vardır".¹ Bu sözlerin, John Ball bu anlamda kullanmasa bile, bugün gönüllü ve dayanışmaya dayanan sivil toplum düşüncesinin ilk tanımlarından biri olduğu söylenebilir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.
This project is co-funded by the European Union and the Republic of Turkey.

Şüphesiz ki, o günden bugüne Avrupa'da sivil toplum anlayışında ciddi değişim ve dönüşümler yaşandı, sivil toplum bir dönem çok önemli bir kavramken, sonra uzun bir dönem pek kullanılmadı. Son yıllarda ise kavramın yeniden-canlanma, giderek popülerleşme, hatta klişeleşme sürecini yaşadık. Toplumsal sorunlara çözüm arayan, kamusal alanda bu sorunların demokratik tartışılmasını hayata geçiren, ve bu yolla da demokratik bir toplum yaratma vizyonu taşıyan aktif bir sivil toplumun bugünün dünyası için gerekliliği düşüncesi, akademik ve siyasal söylem içinde son yıllarda giderek yaygınlaştı. Bugünse, bu çalışmada belirtildiği gibi, sadece sivil toplumun önemi değil, aynı zamanda taşıdığı sorunlar tartışılıyor, bu sorunlara çözüm olabilecek yeni sivil toplum modelleri kurulmaya çalışılıyor.

1381'den bugüne sivil toplum kavramının Avrupa'da tarihsel gelişimine baktığımız zaman, belli bir genelleme riskini göze alarak, sivil topluma atfedilen anlamın geçirdiği değişimi üç ana dalga (three waves of civil society) içinde betimleyebiliriz. Bu yolla bir taşla iki kuş vurmuş olacağız: hem sivil toplum kavramının ana hatları içinde gelişimi ve değişimini, hem de bugün sivil toplumun içerdik farklı anlamların tarihsel arka planını ortaya koyacağız Aşağıda, sivil toplum dalgalarını kısaca açıklanacaktır:

MODERN BURJUVA TOPLUMU OLARAK SİVİL TOPLUM

sivil toplumun tarihi "eski Yunan" döneme kadar gitmekle birlikte, kavramın ilk kullanılma döneminde, esas amaç geleneksel toplumdaki modern topluma geçişi açıklamak, ve modern toplumu tanımlamaktı. Sivil toplum modern toplumun özgünlüğünü ve modern-öncesi geleneksel toplumdaki farkını simgeleyen bir ölçüttü. Sivil toplum ile modern toplumla eş-anlamlı, ve modern toplumun birey ve serbest pazar temelinde tanımlanmasında kullanılan bir kavramdı. Sivil toplum-modern toplum ilişkisine farklı felsefi yaklaşımlar olmakla birlikte, bu yaklaşımların ortak noktası sivil toplum düşüncesinin birey ve serbest pazar kavramlarıyla olan ilişkiydi. Örneğin, liberal felsefenin önemli kuramcılardan Locke ile cumhuriyetçi felsefenin önemli temsilcisi Montesquieu, sivil toplumun ortaya çıkmasında, farklı tarihsel süreçlere ve olgulara ağırlık vermekle birlikte, feodal dönemin sonuna doğru ortaya çıkan "öznel ya da subjektif hakların yasal temelde tanımlanması" olgusu üzerinde aynı düşüncededirler.ⁱⁱ

Bu anlamda, modern toplumun tanımlanmasında önemli bir işlev gören sivil toplum kavramı, birinci dalga içinde, bireysel hak ve özgürlükleri simgelerken, bu hak ve özgürlüklerin yasal dayanağını gündeme getirmekte, ve devlet denetimi dışında ve yasal güvence altında bir toplum düşüncesini yaşama geçirmektedir. Birinci dalga içinde sivil toplum, siyaset diline

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.
This project is co-funded by the European Union and the Republic of Turkey.

“hak” nosyonunu sokmaktadır, böylece de haklara dayalı birey kimliğini nitelemektedir. Modern toplumun kuruluşunda, bu birey şehirli ve serbest pazarda öznel haklara sahip burjuva sınıfı olduğu için, “sivil toplum=birey+serbest pazar+hak nosyonu” denklemi, birinci dalganın hakim sivil toplum anlayışıdır. Bu denklem şu anlama da gelmektedir; sivil toplum devlet-toplum karşıtlığı içinde, birey kimliğine gönderimle ve modern toplumla ilişkili algılanırken, demokrasiyle ilişkilendirilmemektedir. İlk dalga içinde sivil toplumun demokratikleşmeye katkısı birincil planda değildir, esas olan sivil toplum-modern/birey kimliğiyle ilişkisini kurmaktır. Bu da sivil toplum kavramına, kavramın bugünde sahip olduğu liberal kimliğin tarihsel arka planını bize vermektedir;

DEMOKRASİ BAĞLAMINDA SİVİL TOPLUM

akademik ve kamusal söylemde ikinci dalga sivil toplum tartışması, bu çalışmanın başında da değinildiği gibi, 1980’li yıllarda, özellikle Doğu Avrupa, aynı zamanda da Latin Amerika ülkelerinde totaliter, despotik siyasi rejimlerden demokratik rejime geçiş döneminde ortaya çıkmıştır. “Demokrasiye geçiş süreci” olarak bilinen bu dönem, sivil toplum kavramının yeniden-canlanma dönemi olarak da nitelenmektedir.ⁱⁱⁱ Doğu ve Orta Avrupa’da oluşan demokratikleşme talepleri içinde canlanan sivil toplum kavramı, toplumun despotik devletten bağımsız bir yaşamı olabileceğini simgeler. Sivil toplum devletten bağımsız, hatta devlete karşı bir yaşam alanını tanımlar, bu anlamda da bireysel hak ve özgürlüklerin kazanımı mücadelesinin, dolayısıyla da totaliter, despotik devletten demokrasiye geçişin anahtarıdır. Bu bağlamda da yapılan sivil toplum tartışmalarının önemli isimler, Vaclav Havel ve Gyorgy Konrad sivil toplumu düşünce özgürlüğüne, örgütlenme özgürlüğüne sahip özgür bireylerin yaşam alanı olarak tanımlarlar. Havel’e göre, sivil toplum özgür bireylerin sivil inisiyatiflerinin ve sivil erdemlerinin yaşama geçtiği hak ve özgürlükler alanıdır.^{iv} Konrad’a göreyse, sivil toplum totaliter siyasete karşı geliştirilen “anti-siyaset alanı”, dolayısıyla despotik siyasal iktidara karşı geliştirilen, siyasal iktidara sahip olma talebinde bulunmayan, siyasal iktidarı desteklemek ya da yermek iddiasında olmayan, ama buna karşı bireysel hak ve özgürlükleri yaşama geçirmeye çalışan bağımsız düşünme, tartışma ve demokratik yönetim çağrısının yapıldığı alan, sivil toplum olarak adlandırdığımız yaşam alanıdır.^v

Tüm bu tanımlar içinde oluşan ikinci dalga sivil toplum tartışması, sivil-toplumla demokratikleşme arasında ilişki kurarak özgünlük kazanır. Birinci dalgayla benzer olarak sivil toplum bireysel hak ve özgürlüklerle birlikte düşünülürken, ikinci dalga sivil toplum demokrasiye geçişinin merkezine oturarak özgün bir nitelik kazanır. Sivil toplumun sadece modern toplumun değil, gerçekte “demokratik toplum”un gerekli ya da yeterli koşulu olduğu düşüncesi, ikinci sivil toplum dalgasının, sivil toplum tartışmasına yaptığı en önemli katkıdır.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.
This project is co-funded by the European Union and the Republic of Turkey.

Fakat bununla birlikte, bu katkının sınırlı bir katkı olduğunu, ve belli sorunlar içerdiğini de kabul etmeliyiz. Bu sınırlı niteliğin ve sorunların temelinde, ikinci dalganın sivil topluma yaklaşırken yaptığı katı devlet-sivil toplum ayrımı vardır. Doğu Avrupa ve Latin Amerika bağlamlarında yapılan sivil toplum tartışması, despotik devlet yapısına ve bu devletin topluma karşı uyguladığı totaliter siyasi iktidar anlayışına karşı yapılan bir mücadeleyi içerdiği için, bu tartışma içinde devlet-toplum arasına çizilen katı çizgiyi, sivil toplumu devlete karşı konumlandırmayı, ve sivil topluma “anti-politik” bir nitelik atfetmeyi bir yere kadar anlayabiliriz. Fakat bu anlayış toplum demokratikleştikçe kendisini yenilemek zorunda olan bir anlayıştır. Devlete atfedilen olumsuzluk ve sivil topluma atfedilen olumluluk, hem devleti değişmez kabul ettiği için, hem de sivil toplumun içerebileceği sorunları göz ardı ettiği için, bizi sorunlu bir sivil toplum-demokratikleşme ilişkisine götürür.

Devlet-sivil toplum karşıtlığı içinde ortaya çıkan en önemli iki sorun, ikinci dalga içinde (a) sivil toplum-liberal pazar ekonomisi ilişkisinin ve (b) sivil toplumun hangi yoldan demokratik toplum yönetimine katkıda bulunacağı sorusunun yeterince tartışılmamasıdır. İkinci dalga sivil toplum tartışması, yaptığı devlet-toplum karşıtlığı içinde, serbest pazarın yaratacağı iktidar ve egemenlik ilişkilerine karşı sivil toplumun nerede konumlanacağı bize söylemektedir. Diğer taraftan da, devlet-toplum karşıtlığı ve sivil topluma yüklediği aşırı ahlaki ve siyasi değer nedeniyle, sivil toplum tartışması ne sivil toplumun örgütsel ve finansal kapasite sorunları, ne de sivil toplumun demokratik toplum yönetiminin kurulmasına somut katkıları hakkında çok fazla bir şey söylemektedir. Bu nedenle de, demokrasiye geçiş sürecinin anahtar kavramı olarak 1980’lerde yeniden-canlanan sivil toplum tartışması, demokratik konsolidasyon dediğimiz demokrasinin toplumsal ilişkilerde yerleşikleşmesi (democratic consolidation) sürecinde yetersiz kalmıştır. Yine bu nedenle de, sivil toplumu üzerine farklı bir bakış açısının getirilmesi, ve sivil toplum-demokratikleşme ilişkisini yeniden-düşünmek, sivil toplum tartışması içinde önemli bir gereksinim olarak ortaya çıkmıştır. Bu gereksinime verilen yanıtlardan birisi de, sivil toplum ile katılımcı demokrasiyi beraber düşündürmektir. Bu düşünce tarzını, üçüncü dalda sivil toplum tartışması olarak adlandırabileceğimiz, sivil toplumun özellikle Batı Avrupa ve Kuzey Amerika toplumlarındaki gelişimi üzerine yapılan çalışmalarda ve çözümlenelerde görebiliriz;

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.
This project is co-funded by the European Union and the Republic of Turkey.

KATILIMCI DEMOKRASİ OLARAK SİVİL TOPLUM

sivil toplumu hem devlet ve siyasi aktörlerden oluşan siyasal toplumdaki, hem de serbest pazara dayalı ekonomik toplumdaki ayrıştırarak düşünmek, bu anlamda da sivil topluma toplumsal sorunlara ve taleplere demokratik ve uzun dönemli çözüm bulmak için siyasal toplumu etkileme işlevini vermek düşüncesi üçüncü dalga sivil toplum tartışmasının temelini oluşturur. Bu tartışma içinde, sivil toplum sadece bireysel hak ve özgürlüklerin yaşama geçirilmesi ve güvence altına alınması ya da siyasal sistemin demokratikleşmesi süreçlerinin değil, aynı zamanda bir ülkede devlet-toplum/birey ilişkilerinin “katılımcı demokrasi” temelinde kurulmasının da önemli bir aktörü olarak görülür. Diğer bir deyişle, sivil toplum sadece STK'lardan oluşan örgütsel bir yaşam alanı, ya da demokratik rejime geçiş sürecinin bir aktörü değil, daha da önemlisi demokratik toplum yönetiminin katılımcı demokrasi modeli içinde kurulmasının anahtar kavramıdır. Sivil toplumu katılımcı demokrasi temelinde düşünmek, bu bağlamda, ikili bir kuramsal manevrayı gerekli kılar: (a) sosyolojik düzeyde “toplum” kavramını siyasal toplum, ekonomik toplum ve sivil toplumdaki oluşan bir bütünlük olarak tanımlamak, dolayısıyla devlet-toplum/birey karşıtlığının gerisinde üç-boyutlu bir toplum anlayışına sahip olmak; ve (b) modern toplumda vatandaşlık kimliğini de sadece bireysel hak ve özgürlükler temelinde değil, aynı zamanda toplumsal sorunların çözümü için aktif olarak hareket eden, ve bu nedenle de siyasal toplumun alttan denetimini sağlamayı amaçlayan toplumsal benlik olarak algılamak.^{vi} Böylece, sivil toplum aktif vatandaşlık anlayışının yaşama geçmesine, ve bu yolla da demokratik toplum yönetiminin katılımcı demokrasi temelinde gerçekleşmesine anlam veren bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Üçüncü dalga sivil toplum tartışması, sonuçta, sivil toplumu “toplumsal sorunlara etkili ve uzun-dönemli çözüm bulma sürecine aktif olarak katılan, ve bu temelde de siyasi aktörleri bu çözümleri yaşama geçirecek politikalar üretmeye yönlendirmek için çalışan farklı gönüllü örgütlerin devlet denetimi dışında kurduğu ortak alan” olarak tanımlar.

Bu tartışma daha çok Batı Avrupa ve Kuzey Amerika demokratik toplumlarında sivil toplumun 1980'lerden bugüne gelişimi ve yaygınlaşması temelinde yapılan bir tartışmadır. Üçüncü dalga sivil toplum tartışmasının bu toplumlar bağlamında ortaya çıkmasının nedenlerini de şu şekilde sıralayabiliriz. **Birincisi**, bugün Batı modernitesinin krizi ve postmodernizasyon süreci olarak bilen toplumsal olgunun bu toplumlarda yaşaması, sivil toplumun katılımcı demokrasi bağlamında gelişmesinin en önemli etkenlerinde birisidir. Modernite krizinden konuşurken, siyasi düzeyde merkez sağ ve merkez sol partilerin toplumla bağlarının zayıflamasından, ve böylece temsili demokrasi dediğimiz sistemin toplum yönetiminde belli bir zayıflamaya uğramasından, ekonomik düzeyde sanayi toplumundan bilgiye dayalı sanayi-sonrası topluma

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.
This project is co-funded by the European Union and the Republic of Turkey.

geçiş sürecinden, kültürel düzeydeyse sosyal sınıf ve birey gibi kimlik kodlarının farklı toplumsal kesimlerin kimlik taleplerine yanıt verememesinden konuşuyoruz.^{vii} Bu kriz eş-zamanlı olarak postmodernizasyon süreci dediğimiz, toplumsal sorunlara çözüm arayan sosyal hareketlerin ve yurttaş etkinliklerinin ortaya çıkmasına, bilgi ve hizmet sektöründe yer alan yeni bir orta sınıfın yaratılmasına, sosyal sınıf ve birey kategorilerinin dışında kültürel farklılığa dayalı kimlik siyasetinin farklı toplumsal kesimlerce desteklenmesine yol açıyor. Tüm bu yeni oluşumlar üçüncü dalga sivil toplum tartışmasının temel referans noktaları işlevini görüyorlar, ve sivil toplum sosyal hareketler, yurttaş etkinlikleri ve kimlik siyasetleri temelinde tartışılıyor. Bu hareketler toplumsal sorunların çözümü için siyasal aktörleri etkilemeyi amaçlıyorlar, ve bu sorunlara çözümle ilgili karar alma süreçlerine katılma talebinde bulunuyorlar.^{viii} Bu temelde de, bu hareketlerin oluşturduğu sivil toplum, bu toplumlarda var olan temsili demokrasiye katılımcı bir nitelik kazandırmaya çalışıyor, ve katılımcı demokratik toplum yönetiminin verimli, etkin ve meşruiyet sorunu olmayan bir toplum yönetimi olduğunu savunuyor. Sivil toplumun gelişmesine katkıda bulunan **ikinci** süreç, küreselleşme dediğimiz, dünyanın son yıllarda geçirdiği değişim ve dönüşümü simgeleyen süreçtir. Yaşadığımız dünyada devletler, toplumlar, kültürler arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin yaygınlaşması, derinleşmesi ve hızlanması olarak tanımlayabileceğimiz küreselleşme süreçlerinin yarattığı değişim ve dönüşümler olumlu olduğu kadar olumsuz ve yıkıcı da olmuştur.^{ix} Bu olumsuz ve yıkıcı etkiler, çevre sorunlarından fakirliğe, eşitsiz gelişmeden savaşa kadar geniş bir yelpaze de yer almakta, ve dünyada ciddi bir sosyal adaletsizlik sorunu yaratmaktadır. Sivil toplum bağlamında, bu noktanın önemi şu dur: küreselleşme süreçlerinin yarattığı olumsuz ve yıkıcı etkiler ulus-devletlerin kendi başarılarına yanıt vermeleri çok zordur. Sivil toplumun gelişimi, bu bağlamda, küreselleşme sürecine bir yanıt olarak da değerlendirilebilir.^x Üçüncü dalga sivil toplum tartışması içinde de, sivil toplum ve desteklediği katılımcı demokrasi, küreselleşme süreçleri içinde, toplumsal sorunlara çözüm için önemli ve etkin bir aktör olarak ele alınıyor.

Sivil toplumun gelişime katkıda bulunan **üçüncü** unsur olarak, refah devletinin krizi olgusunu söyleyebiliriz. 1980'lerden sonra Doğu Avrupa toplumlarında ortaya çıkan demokrasiye geçiş süreci yaşanırken, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da da, II. Dünya Savaşı-sonrası dönemde belirleyici olmuş "refah devleti"nin krizi, ve bugün neoliberalizm olarak adlandırılan serbest pazar, küçültülmüş devlet ve bireye dayalı yönetim ideolojisinin güçlenmesi yaşanmıştır. Bu dönemde güçlenen neoliberalizmin, toplumsal sorunları bireysel sorunlara indirgeyen, devletin sosyal devlet niteliğini ortadan kaldıran, ve toplumsal yaşamı girişimci ve rekabetçi birey anlayışı içinde tanımlayan yönetim anlayışına karşı, artık refah devletine sahip olmayan toplumun kendi sorunlarını çözme için örgütlenme girişimi de sivil toplumun gelişiminin önemli nedenlerinden birisidir. Bu anlamda, postmodernizasyon ve küreselleşme süreçlerinin yanı

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.
This project is co-funded by the European Union and the Republic of Turkey.

sıra, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika toplumlarında refah devletinin krizi ve neoliberalizmin güçlenme süreçlerinin de, sivil toplumun gelişimine katkıda bulunduğunu söyleyebiliriz. **Dördüncü** olarak da, 1990'larda özellikle Batı Avrupa ve Amerika'da güçlenen, ve bugün "üçüncü yol" olarak bilinen sosyal demokrasinin yeniden-yapılanma ve toplum yönetimini eline geçirmesinin sivil toplumun daha da güçlenmesine katkıda bulunduğunu önerebiliriz.¹ Sosyal demokratik yönetimlerin yönetim anlayışları içinde sivil toplumu önemli görmeleri, STK'ları desteklemeleri, ve en azından söylem düzeyinde kullandıkları katılımcı demokrasi anlayışları, sivil toplumun demokratik ve verimli toplum yönetiminin etkin bir aktörü olarak algılanmasında önemli bir rol oynamıştır. Üçüncü yol söyleminin refah devleti ve neoliberalizmin gerisinde bir alanda kendisini konumlandırması, serbest pazar yanında sosyal adalet sorunlarının çözümüne de önem vermesi, ve bu temelde de katılımcı ve aktif bir vatandaşlık anlayışına sahip olması, kendisinin sivil toplumu toplumsal sorunların çözümünde önemli bir aktör olarak görmesini sağlamıştır. Sosyal demokrasinin seçim propagandasında kullandığı "sorumluluk almadan hak sahibi olunmaz" (no rights without responsibilities) söyleminin taşıyıcı aktörü, sivil toplumdur.²

Tüm bu süreçler (modernite krizi ve postmodernizasyon, küreselleşme, refah devletinin krizi ve neoliberaliz, ve üçüncü yol) Avrupa'da katılımcı demokrasiyi savunan, aktif vatandaşlık anlayışını yaşama geçirmeye çalışan, ve kendisini siyasi ve ekonomik toplumların dışında konumlayan bir sivil toplumun gelişmesine katkıda bulundular. Sivil toplumu katılımcı demokrasi temelinde devlet-toplum/birey ilişkilerinin düzenlenmesinin önemli bir aktörü olarak algılayan üçüncü dalga sivil toplum tartışması da bu süreçler içinde gelişti. Daha da önemlisi, sivil toplumu özellikle 1990'lı yıllardan itibaren sadece ulusal ya da bölgesel bir hareket alanı içinde yer almadı: aksine küreselleşti. Bugün üçüncü dalga sivil toplumdaki konuşurken, giderek hareket alanı küreselleşen bir sivil toplumdaki bahsediyoruz.³ Uluslararası Hükümet-dışı Örgütler (INGOs), Hükümet-dışı Örgütler (NGOs), STK'lar, küresel iletişim ağları, v.b. örgütlerden oluşan bir sivil toplum yapısı, üçüncü dalga sivil toplum tartışmasına küresel bir nitelik veriyor.

Yukarıda yaptığımız sivil toplumun tarihsel gelişimi üzerine betimleme bizi şu sonuca götürebilir: sivil toplum 1980'lerden itibaren Avrupa'da demokratikleşmenin ve katılımcı demokrasinin önemli ve gerekli koşulu olarak algılanmaktadır. Bu algılanma içinde sivil toplumun gelişimi de sadece ulusal ve bölgesel değil, küresel bir nitelik de kazanmıştır. Bununla birlikte, sivil toplumun bu gelişim süreci ciddi sorunlardan da bağımsız olmamıştır. Bu sorunların en önemlileri, bu çalışmanın başında vurgulandığı gibi, sivil toplumun farklı

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.
This project is co-funded by the European Union and the Republic of Turkey.

algılanış biçimleri ve bu temelde oluşan tanımsal muğlaklık, sivil toplumun farklı siyasi aktörler tarafından kullanılmasında olan suiistimal, ve sivil toplumun hareket alanı genişirken STK'ların finansal ve örgütsel kapasite sorunlarını çözmeye, demokratikleşme bağlamında yaşama geçirmeleri gereken rolden daha fazla ağırlık vermeleri olarak sıralanabilir. Bu nedenle de, sivil toplum genişirken, toplumsal yaşamda yaygınlaşırken ve küreselleşirken, aynı zamanda da kendisinin giderek profesyonelleşen ve demokratikleştirmeye çalıştıkları sisteme entegre olan bir yapıya dönüşme tehlikesi de ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle de, bugün Avrupa'da sivil toplum sadece katılımcı demokratik toplum yönetimine önemli katkısı ve içsel niteliği içinde değil, aynı zamanda sorunları içinde de tartışılıyor.

Türkiye'de Sivil Toplum

Avrupa'da sivil toplumun gelişiminin kısa bir tarihsel betimlemesini yapmak, aynı zamanda bugün Türkiye'de sivil toplumun yapısını, önemini ve sorunlarını tartışmak için de bize önemli ip uçları verir. En genelde, Türkiye'de sivil toplum dediğimiz alanın örgütsel ve ahlaki/siyasi bir değer olarak bugünkü yapısı taradığımız zaman, Avrupa'da tarihsel olarak gelişen sivil toplum tartışmasının üç dalgasının da, bu dalgalar içinde oluşan farklı sivil toplum tanımlarının ve yaklaşımlarının da, sivil toplum alanı içinde yer aldığını görürüz. Bu anlamda da, Türkiye'de sivil toplumun, bir taraftan hem bireysel hak ve özgürlüklerin yaşama geçirilmesi, hem demokrasiye geçiş, hem de katılımcı demokrasi taleplerini seslendiren örgütlerden oluştuğunu söyleyebiliriz. Bu da, Avrupa'ya benzer bir tarz da, Türkiye'de de sivil toplumun içerdiği **karmaşık, çok-boyutlu ve sorunlar** içeren yapıyı bize göstermektedir. Sivil toplumun karmaşık ve çok-boyutlu yapısı kendisini, sivil toplumu (a) STK'larla özdeşleştiren ve "örgütsel yaşam" olarak tanımlayan, (b) demokratikleşmeyle özdeşleştiren ve "demokrasiye geçişin ön-koşulu" olarak tanımlayan, ya da (c) "katılımcı demokratik toplum yönetiminin gerekli aktörü" olarak gören farklı oluşumların eş-zamanlı olarak sivil toplum alanında yer almasında göstermektedir.⁴ Bu da, farklı sivil toplum tanımlarının ve farklı sivil topluma yaklaşımların aynı anda sivil toplum tartışması içinde yer almalarını ortaya çıkartmaktadır. Bu bağlamda da, Türkiye'de sivil toplumun bugünkü yapısından konuşurken, bir taraftan çoğulculuktan ve çok-boyutlu bir yapıdan konuşurken, diğer taraftan da sivil topluma atfedilen anlamın taşıdığı "tanımsal muğlaklık" sorunundan da konuşuyoruz. Tanımsal muğlaklık sorununun en önemli tezahürü, yine Avrupa'ya benzer bir yapı içinde, sivil toplum-demokrasi ilişkisinin de ortaya çıkıyor. Diğer bir deyişle, sivil toplumu sadece STK'lar la özdeş düşündüğümüz zaman karşımıza şu sorun çıkıyor: sivil toplum örgütlerin

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.
This project is co-funded by the European Union and the Republic of Turkey.

giderek finansal kaynak arama peşinde olan, kapasite sorunlarını üzerinde odaklaşan, ve örgütsel büyümeye giderek daha da önem veren profesyonel bir yapıya girmeleriyle birlikte, üstlendikleri demokratikleşme sürecine katkıda bulunma ve toplumsal sorunların/taleplerin kamusal tartışma alanını genişletme işlevlerini ikinci plana atmalarıyla ilişkili sorunlar. Bu sorunlar kendilerini, hem sivil toplum örgütlerinin (STK'lar) giderek eleştirdikleri sistemin bir parçası olma tehlikesi içinde, hem de kendi aralarındaki ilişkilerde dayanışmanın giderek azalmasında gösteriyorlar. Ama en önemli sorun, sivil toplumun STK'lar temelinde örgütsel faaliyetleri **nicel** olarak artarken, bu artışın **nitel** olmasını sağlayacak sivil toplum-demokratikleşme ilişkisinin tam anlamda kurulamaması sorunu.

Diğer taraftan da, sivil toplumu sadece demokratikleşmeye yaptığı katkı temelinde düşündüğümüz, ve ona aşırı bir ahlaki ve siyasi değer yüklediğimiz zaman da, sivil toplum-devlet ilişkisinde önemli sorunlar çıkıyor. Sivil toplumun devlet denetimi dışında çalışma alanı muğlaklaşıyor; bazı sivil toplum örgütleri devlet denetimi sorunuyla karşı karşıyken, bazıları kendi misyonlarını devletle, ya da var olan siyasi iktidarla özdeşleştirebiliyor.⁵ Örneğin kendilerini STK olarak tanımlayan düşünce kuruluşları, bağımsız bilgi üretmek yerine devlet ideolojisini yeniden-üretmeye katkıda bulunacak bilgi üretiminde bulunuyorlar. Devlet-sivil toplum ilişkisinin sorunlu olduğu diğer bir alansa, finansal ve yasal alan: devlete yakınlık ya da uzaklık STK'ların finansal kapasite artırımı sürecinde önemli bir rol oynuyor. Devletin STK'lar üzerinde oynadığı hem finansal hem de yasal denetim rolü, STK'lar arasındaki ilişkiyi bozma potansiyeline sahip bir rol. Bu rol, STK'lar arasındaki ilişkiyi dayanışmadan rekabet ve çatışmaya döndürecek nitelikte. Tüm bu sorunlar, sivil toplum ile demokrasi arasındaki ilişkinin bozulmasına yol açan sorunlar. Bu nedenle de, yukarıda belirtildiği gibi, sivil toplumun demokrasiye katkısını geliştirmek için çok önemli bir gereksinim, devlet-sivil toplum arasındaki sınırın iyi çizilmesidir.

1980'lerden bu yana, dünyadaki gelişime paralel olarak sivil toplumun Türkiye'de de geliştiğini görüyoruz. Bu süreç içinde, STK'ların toplum içinde yaygınlaştığını, sayılarının giderek arttığını, sivil toplumun öneminin arttığını, sivil toplum söyleminin siyasi partiler, hatta devlet aktörleri tarafından sürekli kullanıldığını görüyoruz. Bugün 150.000'ne yakın STK'nın var olduğu hesaplanıyor. Bu sayı ağırlıklı olarak STK'lar oluşurken, hemşeri örgütleri, vakıflardan, meslek odaları, düşünce kuruluşları da sivil toplum içinde yer alıyor.⁶ Bu nicel artış, kendisini söylem düzeyinde de gösteriyor. Sivil toplum söylemi bugün farklı aktörler tarafından, Türkiye'nin demokratikleşmesinin ön-koşulu olarak kullanılıyor. Tüm siyasi partiler kendilerini demokrasinin yanında gösterirken, sivil toplumun önemine referans veriyorlar. Devlet

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.
This project is co-funded by the European Union and the Republic of Turkey.

aktörleri söylem düzeyinde hep sivil toplumun yanında. TUSİAD, MUSİAD ve SİAD gibi ekonomik baskı grupları kendilerini sivil toplum olarak topluma sunma girişimindedir, bu yolda faaliyetlerde bulunuyorlar. Sivil toplum, söylem düzeyinde, devletin demokratikleşmesinin, güçlü ekonomi programlarının, Türkiye'nin AB'ye girme sürecinin önemli bir aktörü olarak tanımlanıyor.

Fakat, yine dünyaya paralel olarak, Türkiye'de sivil toplumun ve STK'ların ciddi yukarda değindiğimiz önemli sorunları var. Sivil toplumun nicel olarak toplum içinde yaygınlaşmasının, ve kendisine atfedilen söylemsel önemin nitel bir yapıya dönüşmesi gerekiyor. Tabii ki, sivil toplumun nitel olarak gelişmesini engelleyen sorunlar, Türkiye'deki devlet-merkezci siyasetle, demokrasi eksikliğiyle ve bu gelişmeyi engelleyici nitelikteki yasal düzenlemelerle ilgili. Sivil toplumu söylemsel düzeyde destekleyen devlet aktörleri ve siyasi partiler, bu önemin nitel bir yapıya dönüşmesi için katkıda bulunmuyorlar: hatta bu aktörlerin sivil topluma genel yaklaşımı geliştirici değil engelleyici nitelikte. Bununla birlikte, sivil toplumun sorunlarını sivil topluma dışsal aktörlere referansla açıklamak ve tartışmak sınırlı, dahası indirgemeci bir eğilim taşımaktadır. Yapılması gereken sivil toplumu sorunlarıyla birlikte kendi içinde tartışmaktır, bu sorunlara sivil toplum içinde çözümler üretmektir.

SONUÇ

ÜÇ-BOYUTLU SİVİL TOPLUM MODELİ

Bu noktaya kadar yaptığımız Avrupa'da ve Türkiye'de sivil toplum çözümlemesi ışığında, sivil toplumun nitel anlamda gelişimi için, sivil toplum alanını ve işlevlerini üç-boyutlu düşünmemiz gerektiğini önerebiliriz. Micheal Edwards'ın kavramsal dilini kullanarak bu boyutları **(a) örgütsel yaşam olarak sivil toplum, (b) demokratik toplum olarak sivil toplum ve (c) kamusal alan olarak sivil toplum** adlandırabiliriz.⁷ **Örgütsel yaşam** sivil toplumun temel boyutudur, ve farklı alanlarda hareket eden STK'ları içermektedir. Örgütsel yaşam olarak sivil toplumun gelişmesi için, bu alanın siyasal ve ekonomik toplumdaki bağımsız olması, ve STK'ların da gönüllü kuruluşlar olarak devlet denetiminden dışında olması gerekmektedir. Bu nedenle de, bu alana son yıllarda, (siyasi partiler ve ekonomik aktörlerin dışında yer alan) "üçüncü sektör" adı da verilmektedir.⁸ Bu alanın gelişimi, sivil toplumun gelişiminin ön-koşulu olmakla birlikte, bu alanda yer alan STK'ların demokratikleşme sürecine katkılarını önemsemeleri, ve etkinliklerini bu temelde de amaçlamaları gerekmektedir. **Demokratik toplum** olarak sivil toplumdaki, STK'ların demokratikleşme sürecine yaptığı katkıyı anlıyoruz.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.
This project is co-funded by the European Union and the Republic of Turkey.

Bu alan sivil topluma ahlaki ve siyasi değer yükleyen alandır, ve sivil toplumun iyi ve adaletli toplum yaratmaktaki normatif işlevini simgelemektedir. Fakat, ahlaki ve siyasi değere aşırı anlam yüklemeye de, sivil topluma maksimalist yaklaşımı ortaya çıkartmakta, ve bu da hem sivil toplumun bağımsız çalışma ve bilgi üretme işlevinde, hem de devlet-sivil toplum ilişkisinde ciddi sorunlar çıkartmaktadır. Bu nedenle de, STK'lar demokratikleşme sürecine katkı da bulunurken, kendilerinin üçüncü sektör olarak hareket ettiklerini, ve devlet denetimi dışında yer alan ve toplumsal sorunların çözümüyle ilgili örgütsel bir yaşamı kurduklarını da unutmamalıdır.

Diğer taraftan, **kamusal alan** olarak sivil toplum ise, sivil toplumla siyasi toplum arasındaki demokratik tartışma alanıdır. STK'ların toplumsal sorunların/taleplerin demokratik bir platformda tartışılmasına, ve bu yolla da siyasi topluma aktarılmasına verdiği katkı, sivil toplumun kamusal alan olarak hareketini tanımlar. Avrupa'da bu alan gelişmişken ve katılımcı demokrasinin kurucu bir niteliği olarak düşünülürken, Türkiye'de ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunlar en genelde, kamusal alan tartışmasının Türkiye'de bugün devlet-endeşli yapılmasından, ve kamusal alan ile devlet iktidarının özdeşleştirilmesinden kaynaklanmaktadır.⁹ Bu özdeşleşme de, sivil toplumla siyasi toplum arasındaki toplumsal sorunların demokratik tartışma alanını giderek daraltmakta, STK'ların siyasi aktörleri toplumsal sorunların çözümü için etkileme olasılığı önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır. Bu nedenle de, kendi siyasi söylemlerinde sivil toplumun önemini sıkça belirten siyasi aktörlerin Türkiye'de kamusal alanın "toplumsal sorunların demokratik müzakere alanı" olarak anlaşılması için çaba göstermeleri gerekmektedir. Demokratikleşme sürecine katkıları içinde STK'lar kamusal alan işlevini yerine getirmeye çalışsalar bile, devlet ve siyasi aktörlerin kamusal alana bakışları değişmedikçe, sivil toplumun kamusal alan olarak gelişimi engellenmiş olacaktır.

Fakat unutmamalıyız ki, bu boyutlar (örgütsel yaşam, demokratik toplu yönetimi, kamusal alan) birbirleriyle ilişkilidir, ve sivil toplumun farklı işlevlerini tanımlarlar. Sivil toplum bu boyutları beraber ve ilişkişel düşündüğü zaman, ve bu boyutlardaki işlevlerini bir bütün olarak gerçekleştirdiği zaman, nitel anlamda Türkiye'nin demokratikleşmesi için önemli bir aktör olacaktır. Fakat bugün Türkiye'de, STK'ların örgütsel yaşama odaklandıklarını, tüm dikkatlerini örgütsel ve finansal kapasite sorunlarını çözmeye verdiklerini, ama demokratikleşme süreçlerine katkı ve kamusal tartışma alanını genişletme işlevlerini gerçekleştirme de sınırlı kaldıklarını görüyoruz. Bu anlamda da, örgütsel yaşama verilen ağırlık arttıkça, hem STK'lar arasındaki ilişkiler bozuluyor, hem STK'larla devlet arasındaki ilişki sorunlu hale geliyor, hem de STK'ların toplumsal sorunların çözümü için toplumu

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.
This project is co-funded by the European Union and the Republic of Turkey.

hareketlendirme, dolayısıyla da aktif ve sorumlu vatandaşlık anlayışını toplum içinde yaygınlaştırma işlevinde zayıflama ortaya çıkıyor. Bu sorunların çözümü için de, ilk olarak, sivil toplumu kendi içinde tartışmaya açmalıyız. Bu tartışma, Türkiye’de sivil toplumun nitel anlamda gelişme sürecine ciddi bir katkıda bulunacaktır. Prof.E. Fuat KEYMAN-(5-14)

Kaynakça;

Aykut BEDÜK*Sefa USTA*Mehmet KOCAOĞLU,2006: sayfa 52,53,54 Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı 10 Yıl 9 Haziran 2006

Ümran ERDOĞAN,T.C.Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, KY-YL-2011-0003 Sivil Toplum Kuruluşlarının Yerel yönetimlerin Karar Alma Sürecindeki Rolü aydın İli Örneği

Gülgün Erdoğan Tosun Birikim yayınları (Sayı : 130 - Şubat 2000):Sivil Toplum Örgütleri İçinde Katılım ve Örgüt İçi Demokrasi

Dr. Yılmaz ARGÜDEN, Fikret TOKSÖZ, Dr. Fatma ÖĞÜCÜ ŞEN, Tuba DOKUR, Arguden akademi: Katılımcı demokrasi: STK’ları güçlendirme önerileri 2016:52,53,54,55)

Selen Lermioğlu Yılmaz, Sezin Dereci, Tüsev- Sivil Toplumun Gelişimi İçin Elverişli Ortamın İzlenmesi Projesi Türkiye 2014 Raporu 2014, 16.17.18.19.20)

Prof.E. Fuat KEYMAN- Avrupa’da ve Türkiye’de Sivil Toplum (Sayfa 5-14)

Akatay ve Sevinç, 2004: 93 “Yurttaşların geleceğini belirleme praksi si anlamında siyasetin paradigması piyasa değil, diyalogdur.”[3] Gülgün Erdoğan Tosun -Sayı : 130 - Şubat 2000: 1)

Dr. Yılmaz ARGÜDEN, Fikret TOKSÖZ, Dr. Fatma ÖĞÜCÜ ŞEN, Tuba DOKUR,(2016:52,53,54,55)

Selen Lermioğlu Yılmaz, Sezin Dereci (TÜSEV-2014:16,17,18,19,20)

Prof.E. Fuat KEYMAN-(5-14)

Ümran ERDOĞAN,2011:61,62,63,64,65

Cengiz ve diğerleri, 2005: 235

Tosun, 2003: 326

Duman, 2003: 374

Cengiz ve diğerleri, 2005: 235

Aykut BEDÜK*Sefa USTA*Mehmet KOCAOĞLU,2006: sayfa 52,53,54)

Balkır ve Nitelik; 2005:459

Özer, 2008:768

Eyim, 2005: 478-479

Yıldırım, 2004: 115-117

Tosun, 2005: 132

Efeler, 2005: 122-123

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.
This project is co-funded by the European Union and the Republic of Turkey.

Çaha, 2008: 145

Karadağ, 2005: 69

Güneş ve Tekgöl, 2005: 329

Yılmaz, 2001: 326

Tosun, 2005: 129

Mete vd. 2004: 404-405

DEMOKRATİK GELİŞİM KOMİSYONU

KOMİSYON ADI	ÜYE ADI/SOYADI	E-Mail
Demokratik gelişim komisyonu(DGK)	Kibar ÖZDEMİR	kibarozdemir@mynet.com
	Oya KARAKIZ	oyakarakiz@hotmail.com
	Sinan AVŞAR	av.sinanavsar@gmail.com